

Stichting Pensioenfonds Yara Nederland

JAARVERSLAG 2017

Inhoudsopgave

1. Voorwoord.....	3
2. Kerncijfers	4
3. Karakteristieken van het Pensioenfonds.....	5
4. Organisatie.....	7
4.1 Bestuur.....	7
4.2 Beleid en verantwoording.....	8
4.3 Dagelijks bestuur.....	8
4.4 Beleggingscommissie	9
4.5 Verantwoordingsorgaan	9
4.6 Intern toezicht.....	10
4.7 Compliance Officer.....	10
4.8 Uitvoeringsorganisatie	10
4.9 Externe dienstverlening	10
5. Verslag van het bestuur	12
5.1 Hoofdpijnen.....	12
5.2 Uitbestedingsbeleid	17
5.3 Communicatiebeleid	18
5.4 Risicohouding (korte en lange termijn).....	19
5.5 Financiële paragraaf.....	19
5.6 Financiële positie en herstelplan (nFTK)	22
5.7 Beleggingsparagraaf.....	24
5.8 Pensioenparagraaf	28
5.9 Actuariële Paragraaf.....	30
5.10 Risico's en beheersing risico's.....	32
5.11 Toekomstparagraaf.....	33
6. Jaarrekening 2017	35
6.1 Balans per 31 december 2017	36
6.2 Staat van baten en lasten 2017.....	37
6.3 Kasstroomoverzicht 2017	38

7. Toelichting balans en de rekening van baten en lasten.....	39
7.1. Algemeen	39
7.2. Overeenstemmingsverklaring.....	39
7.3. Algemene grondslagen	39
7.4. Specifieke grondslagen	40
7.5. Toelichting op de onderscheidene posten van de balans	43
7.6 Niet uit de balans blijkende rechten en verplichtingen	56
7.7. Verbonden partijen.....	57
7.8. Toelichting op de onderscheidende posten van de staat van baten en lasten	57
8. Ondertekening van de jaarrekening	60
9. Overige gegevens	61
10.1 Verklaring van de actuaris.....	62
10.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant.....	64
Bijlage 1: Visitatiecommissie.....	72
Verslag van de visitatiecommissie	72
Reactie van het bestuur op het verslag van de visitatiecommissie	74
Bijlage 2: Compliance officer	75
Verslag van de compliance officer	75
Reactie van het bestuur op het verslag van de compliance officer.....	75

1. Voorwoord

Hierbij bieden wij u het jaarverslag 2017 aan van Stichting Pensioenfonds Yara Nederland.

Het jaar 2017 stond in het teken van het oprichten van een beleggingscommissie. Daarnaast is dit jaar extra aandacht besteed aan monitoring en vastlegging van integraal risicomanagement.

In 2017 is er ook overleg geweest met vakorganisaties betreffende de aanpassing van onze pensioenregeling per 1 januari 2018 om te voorkomen dat de regeling fiscaal bovenmatig wordt. Er is overeenstemming bereikt om de pensioenregeling aan te passen.

De financiële positie van het Pensioenfonds is gedurende het jaar 2017 fors verbeterd, met name door de rendementen op de financiële markten in combinatie met een stijging van de rente.

Het bestuur wenst u veel leesplezier met het jaarverslag 2017.

Sluiskil, 7 juni 2018

Namens het bestuur,

P. Vlaeminck

Voorzitter

2. Kerncijfers

	2017	2016	2015	2014	2013	2012
Deelnemers						
Aantal actieve deelnemers	602	656	673	704	739	743
Aantal gewezen deelnemers *	396	395	417	435	463	512
Aantal pensioengerechtigden	1.289	1.285	1.319	1.317	1.301	1.300
Totaal aantal	2.287	2.336	2.409	2.456	2.503	2.555
In % van de VPV						
Actieven	45,3%	48,4%	47,3%	45,1%	45,3%	47,1%
Gewezen deelnemers	9,1%	6,1%	6,1%	6,5%	7,0%	6,8%
Pensioengerechtigden	45,6%	45,5%	46,6%	48,4%	47,7%	46,1%
Premies € x 1.000						
Feitelijke premie	8.338	45.975	10.731	12.616	7.400	7.386
Zuiver kostendekkende premie	12.602	11.868	10.417	9.857	12.719	12.120
Gedempte kostendekkende premie	8.338	8.654	5.314	6.250	7.400	7.386
Uitkeringen € x 1.000						
Pensioen uitkeringen	15.292	14.775	14.622	14.503	14.026	13.484
AAOP uitkeringen	140	129	114	130	122	98
Totaal uitkeringen	15.432	14.904	14.736	14.633	14.148	13.582
Beleggingen € x 1.000						
Vastrentende waarden	334.471	284.553	269.220	281.778	253.925	261.709
Aandelen	189.346	176.607	164.568	163.289	150.913	129.834
Vastgoedbeleggingen	39.747	35.966	33.545	15.045	12.617	12.549
Totaal beleggingen	563.564	497.126	467.333	460.112	417.455	404.092
Financiële positie € x 1.000						
Aanwezig vermogen	566.907	538.901	477.031	471.521	424.224	410.637
Pensioenverplichtingen	466.123	477.098	446.892	429.045	363.657	373.408
Minimum vereist eigen vermogen (vast)	105,0%	105,0%	105,0%	105,0%	105,0%	105,0%
Vereist Eigen Vermogen (strategisch)	121,0%	120,6%	120,7%	114,9%	116,1%	114,2%
Beleidsdekkingsgraad (inclusief bijstorting)	119,2%	101,0%	107,1%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Actuele dekkingsgraad	121,6%	113,0%	106,7%	109,9%	116,7%	110,0%
Toeslagbeleidsdekkingsgraad (excl. bijstorting)	118,9%	100,0%	106,7%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Toeslagdekkingsgraad	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	108,1%	116,3%	109,7%
Reglementsvariabelen						
Maximum Pensioengevend salaris	103.317	101.519	100.000	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Franchise middelloonregeling	11.424	11.275	11.005	11.005	10.940	10.803
Opbouw% middelloonregeling tot grensbedrag 1	1,75%	1,75%	1,75%	1,95%	2,05%	2,05%
Van grensbedrag 1 tot grensbedrag 2	1,65%	1,65%	1,65%	1,80%	1,80%	1,80%
Vanaf grensbedrag 2	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	1,30%	1,30%	1,30%
(Richt)pensioenleeftijd	67 jaar	67 jaar	67 jaar	67 jaar	65 jaar	65 jaar
Eigen bijdrage	5%	5%	5%	5%	5%	5%
Maximale toeslagverlening						
Actieven	2,00%	1,50%	2,00%	2,50%	1,50%	2,25%
Gewezen deelnemers, bijzondere partners en pensioengerechtigden	1,33%	0,42%	0,63%	1,05%	1,56%	2,87%
Waarvan toegekend						
Actieven	1,27%(**)	0,00%	0,00%	0,79%	1,50%	1,22%
Gewezen deelnemers, bijzondere partners en pensioengerechtigden	0,85%(**)	0,00%	0,00%	0,33%	1,56%	1,56%

* Bijzondere partners worden niet meegeteld als gewezen deelnemer.

** Deze toeslag is vastgesteld tijdens de bestuursvergadering van 7 juni 2018 en wordt per 01.01.2018 toegekend.

3. Karakteristieken van het Pensioenfonds

Doelstelling

Stichting Pensioenfonds Yara Nederland (vanaf hier 'het Pensioenfonds') is opgericht op 31 december 2004 en statutair gevestigd te Terneuzen.

Het Pensioenfonds heeft als kerntaak het uitvoeren van de pensioenregeling, zoals deze tussen werkgever en werknemersorganisaties is overeengekomen. De pensioenregeling is gesloten voor nieuwe deelnemers vanaf 1 augustus 2014.

Het Pensioenfonds heeft als doel om nu en in de toekomst pensioenuitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden te verstrekken.

Juridische structuur

Het Pensioenfonds is gevestigd aan de Industrieweg 10 te Sluiskil en is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 22056903.

Statutair aangesloten ondernemingen

Onderstaande aangesloten ondernemingen vormen tezamen 'de werkgever'.

- Yara Sluiskil B.V.
- Yara Nederland B.V.
- Yara Holding Netherlands B.V.
- Yara Benelux B.V. (*1)
- Yara Industrial B.V. (*1)
- Yara Vlaardingen B.V. (*1)

(*1) Per 1 januari 2018 heeft een fusie plaatsgevonden waarbij Yara Industrial B.V. en Yara Benelux B.V. zijn opgegaan in Yara Vlaardingen B.V.

Dit jaarverslag betreft een regulier boekjaar dat loopt van 1 januari 2017 tot en met 31 december 2017. Alle bedragen in dit jaarverslag zijn vermeld in € 1.000, tenzij anders vermeld.

Missie

Het pensioenfonds voert als goed huisvader de afgesproken – inmiddels gesloten – pensioenregeling voor huidige en voormalige werknemers van de diverse Yara ondernemingen uit op betrouwbare, transparante, professionele en kostenefficiënte wijze.

Visie

Het pensioenfonds biedt de deelnemers een toekomstbestendig pensioen. Het pensioenfonds belegt en beheert hiervoor de pensioengelden tegen verantwoorde risico's, acceptabele kosten en op een maatschappelijke verantwoorde wijze. Het pensioenfonds communiceert op duidelijke en begrijpelijke wijze met alle belanghebbenden. Omdat het pensioenfonds een groot draagvlak heeft, met name ook vanuit de werkgever, heeft (voort)bestaan van het pensioenfonds toegevoegde waarde.

Strategie

Governance

Het pensioenfonds leeft de Code Pensioenfonds actief na. Deze code richt zich op de drie functies van 'goed pensioenfondsbestuur': besturen, toezicht houden en verantwoording afleggen over wat het pensioenfonds gepland en gerealiseerd heeft. Het bestuur zorgt dat de individuele bestuursleden op het juiste geschiktheidsniveau zijn en hen daar te houden. Dit gebeurt door (markt)ontwikkelingen pro-actief onder de aandacht te brengen en opleidingen en workshops te verzorgen. Hierbij wordt tevens aandacht besteed aan het tijdsbeslag. Het risicomanagement is consequent ingebed in de werkzaamheden van het (dagelijks) bestuur. De monitoring van de risico's wordt op kwartaalbasis gerapporteerd. Diverse beheersmaatregelen zijn nader uitgewerkt in het jaarplan van het pensioenfonds. Op jaarbasis prioriteert het bestuur de onderwerpen in dit jaarplan. Zodoende zal het bestuur nog beter in staat zijn om de belangen van alle belanghebbenden te waarborgen zodanig dat zij zich door het bestuur op evenwichtige wijze vertegenwoordigd (kunnen) voelen.

Risicomanagement

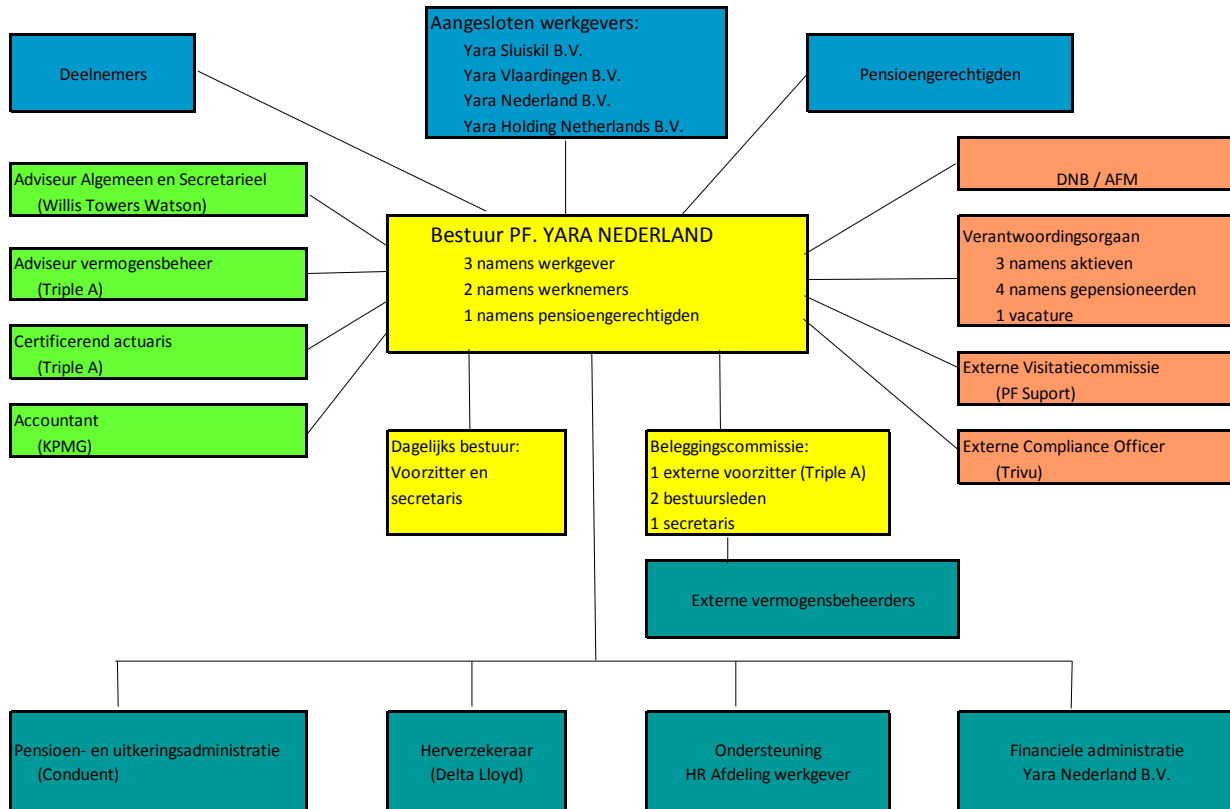
Het pensioenfonds heeft in het kader van risicomanagement de benodigde beheersmaatregelen getroffen en zal dat blijven doen. De uitvoering op het gebied van pensioen- en vermogensbeheer is uitbesteed. In het kader van risicomanagement wordt hierop een strakke regie gevoerd. Bij het bepalen van de bij het pensioencontract behorende risicohouding, houdt het pensioenfonds rekening met het evenwicht tussen de belangen van de werkgever en de deelnemers. De pensioengelden worden op een solide wijze beheerd (prudent person). Het pensioenfonds streeft hierbij naar behoud van een breed risicodraagvlak onder zowel de werkgever als de deelnemers op basis van solidariteit en collectiviteit.

Communicatie

Om beter inzicht te geven in de (financiële) situatie van het pensioenfonds – en dus in de (financiële) situatie van de deelnemers – is correcte, duidelijke en evenwichtige communicatie van groot belang. Het pensioenfonds communiceert tijdig op transparante en relevante wijze met alle belanghebbenden, om de verwachtingen aan te laten sluiten bij de realiteit. Hierbij besteedt het pensioenfonds veel aandacht aan het vergroten van het inzicht bij de deelnemers door onder andere met regelmaat informatiebijeenkomsten te beleggen en te toetsen of communicatie op schrift wordt gelezen en begrepen.

4. Organisatie

Schematisch ziet de structuur van het pensioenfonds er als volgt uit:

4.1 Bestuur

Per 31 december 2017 is het bestuur als volgt samengesteld:

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Lid sinds	Datum van aftreden
De heer P. Vlaeminck	Voorzitter	Werkgevers	01-01-2005	31-12-2019
De heer E. ten Berge	Plv. secretaris	Werkgevers	01-07-2005	31-12-2021
De heer M. Zwijs	Secretaris	Werkgevers	01-01-2013	31-12-2020
De heer P.J. v.d. Ploeg	Lid	Werknemers	01-01-2008	31-12-2019
De heer E. v.d. Sneppen	Lid	Werknemers	01-07-2014	01-07-2018
De heer M. Vereecken	Plv. voorzitter	Gepensioneerden	01-01-2017	31-12-2020

De heer M. Vereecken is per 1 januari 2017 benoemd als bestuurslid. De heer E. ten Berge was aftredend per 31-12-2017 en heeft zich opnieuw beschikbaar gesteld. De werkgever heeft toestemming gegeven voor een nieuwe termijn van vier jaar. De Nederlandsche Bank heeft kenbaar gemaakt geen bezwaar te hebben tegen zijn herbenoeming. De heren E. ten Berge en P. Vlaeminck zijn door De Nederlandsche Bank goedgekeurd om zitting te nemen in de beleggingscommissie.

4.2 Beleid en verantwoording

Het Pensioenfonds geeft uitvoering aan het pensioencontract, zoals overeengekomen tussen sociale partners. De afspraken over de financiering van deze pensioentoezegging is verwoord in de uitvoeringsovereenkomst. De pensioentoezegging is vertaald naar het pensioenreglement. Deze uitvoering bestaat uit het actueel vastleggen van de juiste pensioenrechten, het beleggen van het beschikbare vermogen, het doen van uitkeringen en het informeren van belanghebbenden.

Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de uitvoering en houdt als 'goede huisvader' de regie over de werkzaamheden van het Pensioenfonds.

In de actuarieel en bedrijfstechnische nota (ABTN) zijn de opzet van het Pensioenfonds, de risicoanalyse en wijze van uitvoering gedocumenteerd. Onderdeel van het beleid is een noodprocedure waarin beschreven staat hoe het Pensioenfonds omgaat met besluitvorming in spoedeisende situaties. Deze noodprocedure is onderdeel van het crisisplan van het Pensioenfonds dat in de ABTN is opgenomen.

Het uitgangspunt in het handelen van ieder individueel bestuurslid en het bestuur als geheel is dat hij/zij handelt in het belang van alle belanghebbenden van het Pensioenfonds, rekening houdend met de korte- en lange termijneffecten van maatregelen.

Bestuursvergaderingen 2017

In het afgelopen jaar heeft het bestuur in totaal achttien keer vergaderd. Er waren acht reguliere vergaderingen, vier beleggingsvergaderingen en twee jaarwerkvergaderingen. Het bestuur alsook het verantwoordingsorgaan hebben een zelfevaluatie gedaan en is er vier keer bijeengekomen met het verantwoordingsorgaan.

De volgende onderwerpen zijn gedurende de reguliere vergaderingen het afgelopen jaar behandeld:

- Communicatieplan 2017
- Inrichting governancestructuur (waaronder oprichting beleggingscommissie)
- Integraal Risicomanagement en rapportage
- ALM studie
- Jaarplanning opstellen
- Plannen van aanpak opvolging aanbevelingen Visitatiecommissie, Actuaris, Accountant en Compliance Officer
- Updaten geschiktheidsmatrix
- Haalbaarheidstoets en herstelplan
- Evalueren opslag kostenvoorziening en demping rente premie.
- Actualiseren flexfactoren
- SWOT analyse in combinatie met updaten missie, visie en strategie
- Toetsing gedragscodes uitbestedingspartners aan eigen gedragscode
- AVG (Algemene Verordening Gegevensbescherming)
- Actualiseren van diverse fondsdocumenten (zoals de governancenota, het pensioenreglement, het geschiktheidsplan en het beleggingsplan)

4.3 Dagelijks bestuur

Het dagelijks bestuur wordt gevoerd door de voorzitter en de secretaris van het Pensioenfonds. Het dagelijks bestuur wordt ondersteund door een externe partij. Het dagelijks bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden, zoals deze zijn vastgelegd in de statuten alsook de ABTN.

De bevoegdheden van het dagelijks bestuur omvatten:

- Zorgdragen voor de dagelijkse gang van zaken bij het Pensioenfonds
- Voorbereiden van een wijziging van de pensioenreglementen, statuten, uitvoeringsovereenkomst en/of ABTN dan wel andere (juridische) documenten van het Pensioenfonds.
- Periodiek contact met herverzekeraar, pensioenadministrateur en toezichthouder
- Verzorgen van correspondentie

- Aanleveren van de door de toezichthouder(s) gevraagde gegevens zoals het jaarwerk, kwartaalrapportages en herstelplannen
- Toezicht houden op mutaties in deelnemersbestand
- Voorbereiden van de te nemen bestuursbesluiten.

4.4 Beleggingscommissie

Het bestuur heeft besloten om per 1 juli 2017 een beleggingscommissie op te richten. Hierin hebben 2 bestuursleden zitting. Dit zijn de heren E. ten Berge en P. Vlaeminck. Tevens is er voor deze commissie een externe voorzitter aangesteld (de heer R. van der Zee van Triple A). Alle drie personen zijn door DNB in 2017 goedgekeurd. Daarnaast wordt de commissie ondersteund door een secretaris (de heer M. Zwijns), welke geen stemrecht heeft.

De beleggingscommissie voert het beleggingsbeleid uit binnen het strategische beleggingsbeleid zoals die door het bestuur is opgesteld. De beleggingscommissie doet onder andere voorstellen aan het bestuur. Verder draagt de beleggingscommissie zorg voor de monitoring en rapportering aan het bestuur. Periodieke contacten met de diverse vermogensbeheerders zijn onderdeel van de taken van de beleggingscommissie. De taken en verantwoordelijkheden van de beleggingscommissie zijn nader uitgewerkt in het reglement beleggingscommissie.

4.5 Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een algemeen oordeel te geven over het handelen van het bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van het intern toezicht, het door het bestuur uitgevoerde beleid, evenals over beleidskeuzes voor de toekomst. Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan het recht om advies uit te brengen over een aantal aangelegenheden die zijn beschreven in de statuten en het reglement verantwoordingsorgaan. Dit betreffen de wettelijke gedefinieerde adviezen. In 2017 betreft dit aanpassingen van het visitatiereglement, het reglement verantwoordingsorgaan en het klachten- en geschillenreglement.

Per 31 december 2017 is het verantwoordingsorgaan als volgt samengesteld:

Naam	Functie	Namens	Benoemd	Datum van aftreden
De heer T. van Hoecke	Voorzitter	Actieven	1 juli 2014	1 juli 2018
De heer X. Herman	Plv. secretaris	Actieven	1 juli 2014	1 juli 2018
De heer T. van Duijn	Secretaris	Actieven	1 juli 2014	1 juli 2018
De heer J. Koekkoek	Lid	Gepensioneerden	1 juli 2014	1 juli 2018
De heer J. Bol	Plv. voorzitter	Gepensioneerden	1 juli 2014	1 juli 2018
De heer W. Sarneel	Lid	Gepensioneerden	1 jan. 2017	1 jan. 2021
De heer W. den Hartogh	Lid	Gepensioneerden	1 jan. 2018	1 jan. 2022

De heer Verhelst heeft per 28.04.2017 om persoonlijke redenen besloten dat hij zijn lidmaatschap van het VO wilde beëindigen. De heer den Hartogh was eerder aangesteld als aspirant lid. Na het doorlopen van zijn opleiding heeft het bestuur, na evaluatie, per eind december 2017 besloten de heer den Hartogh aan te stellen als lid.

Het bestuur heeft in samenspraak met het verantwoordingsorgaan besloten dat werknemers vanaf 58 jaar zich ook als kandidaat voor een zetel namens de pensioengerechtigden kunnen aanmelden. Maximaal 3 van de 5 zetels mogen worden bezet door 'oudere werknemers'.

Vanwege het ontstaan van vacatures heeft het Verantwoordingsorgaan brieven voor kandidaatstelling gestuurd. Helaas heeft dit geen nieuwe kandidaten opgeleverd. De huidige leden hebben zich allemaal beschikbaar gesteld voor een nieuwe periode van 4 jaar.

4.6 Intern toezicht

Het interne toezicht wordt uitgevoerd door een visitatiecommissie. Hiervoor is een overeenkomst aangegaan met PF Support te Rotterdam. Het bestuur heeft, in samenspraak met het verantwoordingsorgaan gekozen voor de volgende visiteurs:

Naam	Specialisatie
De heer G. van de Kuilen	Balansbeheer, ALM en beleggingsbeleid
De heer E. Capitain	Risico management
De heer E. Klijn	Governance

De visitatiecommissie heeft als taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken binnen het Pensioenfonds. Het interne toezicht betreft in zijn toezicht de naleving door het Pensioenfonds van normen in de Code Pensioenfondsen. De visitatiecommissie heeft in 2018 een algemene visitatie uitgevoerd over het boekjaar 2017.

4.7 Compliance Officer

Mevrouw Vermue heeft in 2017 het bedrijf verlaten. Derhalve heeft het pensioenfonds een contract afgesloten met een externe partij, Trivu te Zevenbergen. Deze treedt over het boekjaar 2017 op als compliance officer met de bijbehorende overeengekomen werkzaamheden. Tevens treedt deze partij op als vertrouwenspersoon. De compliance officer heeft in de bestuursvergadering van 7 mei 2018 zijn rapport over boekjaar 2017 gepresenteerd en besproken met het bestuur. Een samenvatting hiervan, alsmede de reactie van het bestuur hierop treft u aan in bijlage 3.

4.8 Uitvoeringsorganisatie

Het Pensioenfonds heeft geen medewerkers in dienst.

4.9 Externe dienstverlening

Pensioen- en uitkeringsadministratie

Het Pensioenfonds heeft de pensioen- en uitkeringsadministratie met de bijbehorende wettelijke deelnemerscommunicatie met ingang van 1 januari 2014 ondergebracht bij ACS HR Solutions Nederland B.V. (hierna: Conduent). Hieronder valt ook de helpdesk, welke Conduent verzorgt voor het Pensioenfonds. De pensioenadministrateur voert de afgesproken werkzaamheden uit binnen de overeengekomen service levels. De taken en afspraken zijn vastgelegd in de overeenkomst van dienstverlening tussen Conduent en het Pensioenfonds. Conduent heeft een ISAE 3000 type II voor haar administratie en een ISAE 3402 type II voor haar IT. Deze rapportages worden door het bestuur beoordeeld. De uitvoering wordt jaarlijks door een onafhankelijke accountant beoordeeld op het voldoen aan de gestelde normen. Het bestuur wordt op de hoogte gehouden van SLA rapportages. Tevens vindt er minimaal 4 maal per jaar een periodiek overleg met Conduent waarin lopende zaken worden besproken,

Secretariaat

Het Pensioenfonds heeft onderstaande taken uitbesteed aan Willis Towers Watson:

- Opstellen van de bestuursagenda;
- Versturen van de uitnodigingen en de vergaderstukken;
- Zorgdragen voor de notulen van de bestuursvergaderingen.

Herverzekeraar

- De herverzekeraar van het Pensioenfonds, Delta Lloyd Levensverzekering N.V., verzorgt de (her)verzekering van de overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico's (premiëvrijstelling).

Werkgever

- De HR Service afdeling van de werkgever is verantwoordelijk voor het geven van informatie aan externe belanghebbenden. Dit omvat:
 - Het beantwoorden van vragen van (ex)-deelnemers die zich melden bij de HR afdeling.
 - Het leveren van pensioenmutaties aan Conduent.
- De financiële administratie is gedelegeerd aan Yara Nederland B.V. De werkzaamheden en afspraken zijn schriftelijk vastgelegd.

Vermogensbeheer

Het vermogensbeheer is uitbesteed aan diverse vermogensbeheerders.

De vermogensbeheerders voeren de afgesproken werkzaamheden uit volgens het door het bestuur afgegeven mandaat. De afgegeven ISAE 3402 type II verklaringen van Delta Lloyd Asset Management, Kempen en BNP worden door de beleggingscommissie beoordeeld. Het bestuur wordt op de hoogte gehouden middels kwartaalrapportages, waardoor er continue monitoring plaatsvindt. De beleggingscommissie wordt extern bijgestaan door een adviseur. Tevens vindt minimaal 1 keer per jaar een evaluatiegesprek plaats met vermogensbeheerders.

Actuaris

Triple A-Risk Finance Certifications B.V. is door het bestuur aangesteld als waarmerkend actuaris.

Accountant

KPMG Accountants N.V. is vanaf boekjaar 2017 door het bestuur aangesteld als accountant.

Adviseur

Willis Towers Watson is door het bestuur aangesteld als algemeen adviseur van het Pensioenfonds, met uitzondering van advies m.b.t. vermogensbeheer.

Triple A Risk Finance B.V. is door het bestuur aangesteld als adviseur vermogensbeheer.

5. Verslag van het bestuur

5.1 Hoofdlijnen

Bestuursmodel

Het Pensioenfonds staat onder leiding van een bestuur, dat is samengesteld uit vertegenwoordigers van de werkgever en vertegenwoordigers van de werknemers en pensioengerechtigden.

Het bestuur heeft gekozen voor een paritair bestuursmodel. In het boekjaar 2017 hebben zich geen wijzigingen voorgedaan in het bestuursmodel.

Code pensioenfonds

Op 1 januari 2014 is de Code Pensioenfonds (hierna de Code) in werking getreden en verankerd in de pensioenwet. De Code heeft tot doel het functioneren van de besturen van pensioenfonds te verbeteren en inzichtelijker te maken. Hierdoor wordt de transparantie op het gebied van goed pensioenfondsbestuur vergroot. De Code bestaat uit een groot aantal normen en gaat uit van het 'pas toe of leg uit'-beginsel. De normen in de Code zijn een aanvulling op wet- en regelgeving. Er is ruimte om af te wijken van de normen, mits de afwijking weloverwogen wordt gedaan.

De diverse normen zijn verweven in het beleid van het pensioenfonds. Het bestuur toetst minimaal jaarlijks (of zoveel eerder als nodig is) in hoeverre het vastgestelde beleid in combinatie met de normen nog passend zijn. Daar waar nodig past het pensioenfonds de invulling aan.

Met uitzondering van normen 66-68 (Diversiteit) voldoet het Pensioenfonds aan alle normen in de Code. Zie hiervoor het hieronder beschreven diversiteitsbeleid.

Diversiteitsbeleid bestuur en verantwoordingsorgaan

Het pensioenfonds streeft ernaar dat het bestuur en het verantwoordingsorgaan complementair is samengesteld en een redelijke afspiegeling zijn van het (actuele) deelnemersbestand.

Het pensioenfonds streeft naar:

- Een evenwichtige verdeling van vrouwen en mannen; en
- Ten minste één iemand jonger dan 50 jaar

in het bestuur en in het verantwoordingsorgaan.

Het bestuur heeft gekozen om de grens van 40 jaar te verhogen naar 50 jaar. Het pensioenfonds is een gesloten regeling, wat betekent dat de gemiddelde leeftijd stijgt in het pensioenfonds. Een grens van 50 jaar past beter bij de populatie van het pensioenfonds.

Gegeven de afspiegeling van het werknemersbestand (97% is man), is een overwegend mannelijk bestuur een evenredige afspiegeling. Indien meerdere kandidaten zich melden voor een vacature, dan wordt eerst gekeken naar geschiktheid. Bij gelijke geschiktheid gaat de voorkeur uit naar een evenredige afspiegeling man/vrouw in het orgaan.

Binnen het verantwoordingsorgaan is er 1 lid die jonger is dan 40 jaar. In dit orgaan is, gelijk aan het bestuur, geen vrouw aanwezig.

In het diversiteitsbeleid van het pensioenfonds is opgenomen dat wordt gestreefd naar een evenwichtige verdeling van leeftijden en indien mogelijk ook naar geslacht. Uiteraard wordt bij de vaststelling en uitvoering van beleid rekening gehouden met de belangen van alle belanghebbenden in de gesloten regeling van het pensioenfonds.

Bij het ontstaan van een vacature in het bestuur of het verantwoordingsorgaan zal het pensioenfonds in het kader van het diversiteitsbeleid het volgende doen:

- bij zowel de oproeping tot kandidaatstelling als in de profielschets wordt de gewenste diversiteit benadrukt. Hierbij wordt in het kader van de beoogde diversiteit onder meer ingegaan op de huidige samenstelling van het fondsorgaan en de gewenste samenstelling;
- bij de werving van kandidaten worden personen die passen bij de diversiteitsdoelstelling van het fonds aangemoedigd zich kandidaat te stellen;
- toetsing van kandidaten gebeurt op basis van geschiktheid en, bij gelijke geschiktheid, wordt de voorkeur gegeven aan een kandidaat die de diversiteit vergroot.

Integere beleidsvoering

Elk Nederlands pensioenfonds moet maatregelen treffen die goed pensioenfondsbestuur waarborgen. Het beleid van het Pensioenfonds is gericht op een integere bedrijfsvoering. Deze verantwoordelijkheid is vastgelegd in artikel 143 van de Pensioenwet. Dit houdt onder meer in:

- het beheersen van bedrijfsprocessen en bedrijfsrisico's;
- integriteit;
- de soliditeit van het Pensioenfonds, waaronder wordt verstaan:
 - het beheersen van financiële risico's; en
 - het beheersen van andere risico's die de soliditeit van het Pensioenfonds kunnen aantasten;
- het beheersen van de financiële positie over de lange termijn door jaarlijks een haalbaarheidstoets uit te laten voeren.

Het Pensioenfonds voert jaarlijks voor 1 juli een haalbaarheidstoets uit. Door middel van deze haalbaarheidstoets moeten pensioenfondsen aantonen dat de verwachte pensioenen de komende zestig jaar voldoen aan de gewekte verwachtingen. Pensioenfondsen moeten aantonen dat zij ook in een slecht-weersituatie aan de verwachtingen kan voldoen. Het Pensioenfonds heeft in 2017 weer een haalbaarheidstoets uitgevoerd. Hieruit blijkt dat op lange termijn zowel vanuit de feitelijke financiële positie als vanuit een evenwichtssituatie wordt voldaan aan de ondergrenzen die het bestuur heeft vastgesteld (zie paragraaf 5.4). Toetsing op het premiebeleid en herstelcapaciteit geeft aan dat dit voldoende en haalbaar is.

Intern toezicht en verantwoordingsorgaan

Het bestuur van het Pensioenfonds heeft - conform de Pensioenwet en de daarin opgenomen eisen voor goed pensioenfondsbestuur - veel aandacht voor de opzet en inrichting van de organisatie, inclusief de interne beheersing.

In de statuten is vastgelegd hoe het bestuur omgaat met zijn rol en invulling geeft aan begrippen als goed bestuur, verantwoording en intern toezicht.

Het Pensioenfonds heeft een visitatiecommissie aangesteld (zie ook: *Intern toezicht*). De commissie heeft van het bestuur opdracht gekregen om jaarlijks een integrale visitatie te verrichten gedurende de periode 1 januari 2015 tot en met 31 december 2017. De commissie heeft op 7 mei 2018 haar verslag gepresenteerd en besproken met het bestuur en het verantwoordingsorgaan. Een samenvatting hiervan, alsmede de reactie van het bestuur hierop treft u aan in bijlage 2.

Het Pensioenfonds heeft een verantwoordingsorgaan (zie ook: *Verantwoordingsorgaan*). Dit orgaan beoordeelt het handelen van het bestuur conform haar wettelijke taak.

Verslag van het verantwoordingsorgaan

1. Inleiding

Het vernieuwde Verantwoordingsorgaan van de Stichting Pensioenfonds Yara Nederland is ingesteld op 1 juli 2014. Dit naar aanleiding van de van kracht geworden en reeds aangevulde Wet versterking bestuur pensioenfonds van 7 augustus 2013. Hiermee heeft het bestuur de bestuursstructuur van het fonds in overeenstemming gebracht met het Governance model Pensioenfondsbestuur. Deze principes zijn erop gericht de kwaliteit, de zorgvuldigheid en de openheid van het pensioenfonds op een hoger plan te brengen.

In dit orgaan zijn op basis van onderlinge getalsverhouding de twee belanghebbende groepen vertegenwoordigd, te weten, de pensioengerechtigden en de werknemers.

2. Bevindingen.

Het verantwoordingsorgaan heeft het oordeel over 2017 gebaseerd op de op OnePlace gedocumenteerde informatie en specifiek die over het jaar 2017. Dat betreft o.a. de bestuurdersnotulen, de notulen van de gehouden gezamenlijke vergaderingen met het bestuur en bijbehorende vergaderdocumenten. Tevens was het Verantwoordingsorgaan aanwezig bij de voorbereidende vergadering over het jaarverslag 2017 waarbij ook de accountant en certificerend actuaire aanwezig waren en waar wat later ook de Compliance Officer aansloot. Het verslag van de Visitatiecommissie is met het bestuur doorgenomen.

2.1 Wijze van naleving principes voor Goed Pensioenfondsbestuur.

In het boekjaar 2017 bestond het bestuur uit leden van de belanghebbende groepen: de werkgever, de pensioengerechtigden en de werknemersvertegenwoordigers.

2.1.1 Uit de rapportage van de Compliance Officer blijkt dat de bestuursleden en alle betrokken personen de verklaring omtrent naleving ingevolge de nieuwe gedragscode van de Stichting Pensioenfonds Yara Nederland hebben ondertekend.

2.1.2 Herbenoeming bestuursleden.

Dhr. M. Vereecken is per 1 januari 2017 benoemd als bestuurslid. Het per 31 december 2017 aftredende lid dhr. E. ten Berge heeft zich opnieuw beschikbaar gesteld. De werkgever is hiermee accoord gegaan. Dat geldt ook voor De Nederlandse Bank.

2.1.3 Verantwoordingsorgaan.

In 2017 heeft dhr. P. Verhelst om persoonlijke redenen het lidmaatschap van het Verantwoordingsorgaan opgezegd. Het eerder aangestelde aspirant lid dhr. W. den Hartogh is in december 2017 door het bestuur aangesteld tot lid van het Verantwoordingsorgaan. In december is ook gestart met de kandidaatstelling voor de in juli 2018 aftredende leden van het Verantwoordingsorgaan.

2.1.4 Visitatiecommissie.

In 2015 is het intern toezicht aangepast. Het bestuur heeft toen gekozen voor een Visitatiecommissie afkomstig uit een externe organisatie. Hierdoor werd een kritisch onafhankelijke commissie gevormd. Het Verantwoordingsorgaan heeft het bestuur gevraagd deze drie visitateurs van 2015 ook de visitatie over 2017 uit te laten voeren. Het rapport van de Visitatiecommissie is door het Verantwoordingsorgaan met het Bestuur besproken. Al is het Verantwoordingsorgaan het niet met alle opmerkingen van de Visitatiecommissie eens, de waardevolle bevindingen van de Visitatiecommissie zijn meegenomen in het oordeel.

2.2 Financiële positie van het Pensioenfonds.

De Beleggingscommissie heeft door externe factoren zoals de rente en een toegenomen economische groei het vermogen zo kunnen laten groeien dat het Pensioenfonds in staat is om over 2017 gedeeltelijk te kunnen indexeren.

2.3 Oordeel van de Accountant en de Certificerend Actuaris.

Het Verantwoordingsorgaan heeft de bevindingen van de actuariale presentatie over rapport 2017 meegewogen. Dat geldt ook voor de op- en aanmerkingen van de accountant.

2.4 Communicatie.

Het Pensioenfonds speelt in op de scherpere regels voor pensioencommunicatie, onder meer door gelaagdheid aan te brengen in zijn communicatiemiddelen via bijvoorbeeld de website en de nieuwe email nieuwsbrief. Ook worden de 57 en 60 jarige deelnemers actiever benaderd om de financiële gevolgen van komende pensionering te verduidelijken.

2.5 Toekomst

Het bestuur heeft in 2017 t.a.v. de toekomst, rekening houdend met verschillende onzekerheden van een gesloten pensioenfonds, een nieuwe ALM studie afgerond. Dit heeft geen aanleiding gegeven voor grote wijzigingen.

3. Aanbevelingen.

3.1 Het Verantwoordingsorgaan geeft het bestuur het advies om te volharden in het uitvoeren van de aanbevelingen van de Visitatiecommissie en de Compliance Officer. Ook de waardevolle aanbevelingen van de Actuaris en Accountant mag het bestuur niet vergeten uit te voeren.

3.2 Ten aanzien van de communicatie beveelt het Verantwoordingsorgaan het bestuur aan, door te gaan op de ingeslagen weg door iedereen uitgebreid te informeren zowel via de nieuwsbrieven als via de website.

3.3 Verantwoordingsorgaan geeft het bestuur het advies om nog meer aandacht te besteden aan het IT-risico en de bescherming van privacy gevoelige gegevens van de deelnemers van het pensioenfonds.

4. Oordeel.

Op grond van de bevindingen is het oordeel van het Verantwoordingsorgaan algemeen positief over het gevoerde beleid.

Voorzitter Verantwoordingsorgaan
Tonny van Hoecke

Secretaris Verantwoordingsorgaan
Theo van Duijn

Reactie van het bestuur op het verslag van het verantwoordingsorgaan

Het bestuur dankt de leden van het verantwoordingsorgaan voor hun inzet. Het bestuur heeft de opmerkingen tot zich genomen en zal met de aanbevelingen rekening houden in haar uitvoering. De voortgang zal tijdens de periodieke vergadering met het verantwoordingsorgaan ter sprake komen.

Geschiktheid

Het Pensioenfonds besteedt de nodige aandacht aan kennis, competenties en professioneel gedrag van bestuursleden, andere (mede)beleidsbepalende personen en leden van andere pensioenfondsorganen. De manier waarop dit gebeurt, is vastgelegd in de statuten, de governancenota, het geschiktheidsplan en de gedragscode. Het beleid zorgt voor het waarborgen van voldoende kennis, vaardigheden en professioneel gedrag van het bestuur opdat adequate sturing kan worden gegeven aan de processen en werkzaamheden van het Pensioenfonds.

Het bestuur laat zich - met het oog op specifieke deskundigheid - bijstaan door een adviserend actuaaris en zo nodig door andere adviseurs.

Elk pensioenfondsbestuur moet geschikt zijn op alle zeven door DNB geformuleerde geschiktheidsgebieden. De geschiktheidseisen zijn door de pensioenkoepels meer concreet gemaakt, door deze onder te verdelen in geschiktheidsniveau A en B. Alle bestuursleden dienen minimaal te voldoen aan geschiktheidsniveau A. Geschiktheidsniveau B omhelst een verdieping en verbreding op inhoudelijk, beleidsmatige en strategische vraagstukken.

In 2017 heeft het bestuur 4 verdiepingscursussen gehad die aansluiten met de onderwerpen en actualiteiten die bij een vergadering besproken worden. De onderwerpen waren:

- Juridisch: Gegevensbescherming
- Risicomanagement: IT Cybercrime
Evaluatie Integraal Risico Management
- Missie, visie en strategie en bijbehorende SWOT analyse

Uit de geschiktheidsmatrix blijkt dat zowel collectief (het bestuur) als individueel op alle zeven geschiktheidsgebieden aan deze eisen wordt voldaan.

Zelfevaluatie

Het bestuur heeft dit jaar gekozen om een (externe) DISC analyse te laten uitvoeren. Dit is een persoonlijke gedragsanalyse waarmee inzicht wordt verkregen in het werkgedrag van personen. Daarbij wordt gekeken naar de sterke eigenschappen en wat mogelijk de beperkende factoren zijn. Hieruit volgen de competenties en gedragskenmerken van een persoon. Dit geeft het bestuur vervolgens inzicht in de competenties die aanwezig zijn binnen het bestuur. DISC staat voor Dominantie, Invloed, Stabiliteit en Conformiteit. Naast deze indeling wordt er ook nog een indeling gemaakt in resultaatgericht, mensgericht, procesgericht en taakgericht. Zo kunnen de competenties van de bestuursleden worden weergegeven en kan op een eenvoudige wijze worden gezien welke competenties ontbreken in het bestuur. De conclusie is dat huidige samenstelling passend en voldoende complementair is. Er is een mix van personen met brede blik versus oog voor detail en consistentie. Bij een wisseling van bestuursleden zal het bestuur opnieuw een DISC afnemen.

Naleving wet- en regelgeving

Ontwikkelingen in wet- en regelgeving wordt door het bestuur nauwgezet gevolgd. Het bestuur is niet bekend met overtredingen van de wet- en regelgeving. Het afgelopen jaar zijn aan het Pensioenfonds geen dwangsommen of boetes opgelegd.

Het afgelopen boekjaar was reeds de meldplicht datalekken uit de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) van kracht, waaraan het fonds voldoet. In het kader van deze meldplicht datalekken dient het fonds 'ernstige' datalekken te melden. In het verslagjaar was hiervan geen sprake.

Om te borgen dat aan de eisen in het kader van de Wbp kan worden voldaan is per 1 juli 2017 een nieuwe verwerkersovereenkomst afgesloten waarin afspraken m.b.t. beveiliging, datalekken, geheimhouding, toegang derden en verantwoordelijkheden zijn opgenomen. Deze wordt voor 25 mei 2018 nog herijkt aan de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) die de Wbp per die datum vervangt.

Gedragscode

De gedragscode is geëvalueerd en opnieuw vastgesteld en ingevoerd. Deze gedragscode is bekend bij alle verbonden personen, waaronder bestuursleden, leden van het verantwoordingsorgaan, deelnemers administrateur en andere, door het bestuur aangewezen personen. De verbonden personen verklaren jaarlijks schriftelijk aan de compliance officer de gedragscode na te leven. De compliance officer houdt toezicht op de uitvoering en effectiviteit van de gedragscode. Overtredingen van de gedragscode worden gemeld bij de compliance officer. In 2017 zijn geen overtredingen gemeld.

Klachten en geschillenregeling

Het Pensioenfonds heeft een klachten- en geschillenregeling. Een ieder die uit hoofde van de statuten of het pensioenreglement van het Pensioenfonds, pensioenaanspraken of pensioenrechten kan ontlenen of meent te kunnen ontlenen jegens het Pensioenfonds, kan zich in geval van een klacht of een geschil wenden tot het bestuur van het Pensioenfonds. Indien niet volledig aan de klacht wordt tegemoet gekomen, kan het bestuur dit geschil voorleggen aan de Ombudsman Pensioenen of aan de burgerlijke rechter.

De regeling bevat procedurele waarborgen die door het Pensioenfonds gevolgd zullen worden ter zake van de afhandeling van de klacht of geschil. Een en ander is vastgelegd in het Klachten- en geschillenreglement. In 2017 zijn geen klachten gemeld.

Incidenten- en klokkenluidersregeling

Het Pensioenfonds kent een Incidenten en klokkenluidersregeling die een procedure voor interne en externe meldingen van (potentiële) misstanden bevat en de afhandeling daarvan.

De regeling bevat waarborgen voor de bescherming van de verbonden persoon - de klokkenluider - die te goeder trouw melding maakt van (potentiële) misstanden. In 2017 zijn er geen misstanden geweest.

Beloning

De bestuursleden, met uitzondering van het gepensioneerd bestuurslid en de gepensioneerd leden verantwoordingsorgaan, ontvangen geen vergoeding van het Pensioenfonds voor het uitoefenen van hun functie. Kosten die het bestuur in redelijkheid maakt (bijvoorbeeld reiskosten, kosten bijwonen seminar) worden door het Pensioenfonds in redelijkheid vergoed. Vertegenwoordigers namens gepensioneerden in het bestuur ontvangen een maximale vergoeding van € 1.200,- per jaar en gepensioneerden in het verantwoordingsorgaan een maximale vergoeding van € 500,- per jaar.

Toezichthouders

In 2017 heeft het bestuur het herstelplan, haalbaarheidstoets, het pensioenreglement 1C en de ABTN toegestuurd aan DNB.

Daarnaast heeft er correspondentie plaatsgevonden met betrekking tot:

- Self assessment EMIR
- Uitvraag niet-financiële risico's
- Uitvraag strategiedocument
- De herbenoemingen van de bestuursleden
- De aanmelding voor benoeming voor de leden van de beleggingscommissie

5.2 Uitbestedingsbeleid

Het Pensioenfonds heeft delen van haar bedrijfsprocessen uitbesteed aan andere partijen. Aan uitbesteding is voor het Pensioenfonds een aantal risico's verbonden. Het bestuur van het Pensioenfonds heeft daarom beleid vastgesteld met betrekking tot de beheersing van risico's die samenhangen met uitbesteding van (delen van) bedrijfsprocessen. Het bestuur van het Pensioenfonds is en blijft te allen tijde verantwoordelijk voor de beheersing van het door het Pensioenfonds te voeren beleid, ook voor het gedeelte van de werkzaamheden dat is uitbesteed. Het uitbestedingsbeleid van het Pensioenfonds is in overeenstemming met de relevante wet- en regelgeving met betrekking tot uitbesteding. Het uitbestedingsbeleid is van toepassing op alle bestaande en/of nieuwe uitbestedingsovereenkomsten

gedurende de gehele looptijd van deze overeenkomsten. Voorgenomen, nieuwe of gewijzigde uitbestedingen komen volgens dit beleid tot stand.

In de uitvoering van haar kernactiviteiten, het administreren, beheren en uitbetalen van de pensioenen en het vermogensbeheer, staan zowel vertrouwelijkheid als maximale kwaliteit van de dienstverlening voorop. De belangen van (gewezen) deelnemers, uitkeringsgerechtigden en overige belanghebbenden mogen geen gevaar lopen doordat het Pensioenfonds delen van haar werkzaamheden heeft uitbesteed aan derden. Het doel van het uitbestedingsbeleid is het waarborgen van de continuïteit en de constante kwaliteit van de dienstverlening.

Het afgelopen jaar hebben er 3 fysieke kwartaalmeetings met Conduent plaatsgevonden. Daarnaast is de SLA-rapportage van Conduent doorgesproken, naast de lopende werkzaamheden en toekomstige ontwikkeling. In het tweede kwartaal zijn er omissies ontstaan in de uitvoering. Het bestuur heeft vervolgens met Conduent een plan van aanpak afgesproken. Op tweewekelijkse basis is dit plan gemonitord middels conference calls en rapportering. Dit plan van aanpak is eind 2017 afgerond.

5.3 Communicatiebeleid

Het pensioenfonds wil een betrouwbare en professionele uitvoerder zijn. Het pensioenfonds streeft naar transparantie en toegankelijkheid, met draagvlak bij deelnemers. Dit vraagt om goede, tijdige en duidelijke communicatie. De communicatie van het pensioenfonds richt zich in de eerste plaats op verwachtingsmanagement bij de deelnemers: waar kunnen zij op rekenen en welke onzekerheden kent de pensioenregeling voor hen. Het pensioenfonds zet daarbij eventgerichte communicatie in voor het gevraagde maatwerk in de Wet Pensioencommunicatie. Het pensioenfonds kent een website: www.pensioenfondsyara.nl. Hierop kunnen de deelnemers algemene informatie vinden over het Pensioenfonds, de pensioenregeling en wat de deelnemer zelf moet doen. Daarnaast kunnen deelnemers ook inloggen op een web-based pensioenplanner om inzicht te krijgen in hun pensioengegevens en de pensioenresultaten van hun te maken keuzes. Uiteindelijk is het doel dat deelnemers de aangeboden informatie over hun pensioenregeling actiever gaan gebruiken om hun financiële oude dag zelf goed te regelen. Daarnaast investeren we in de relatie tussen pensioenfonds en deelnemer door te ontzorgen en transparant te zijn over de keuzes die gemaakt worden over hun pensioen. De communicatie-inspanningen van het pensioenfonds zijn kostenefficiënt en passen bij de omvang van het pensioenfonds. Vanzelfsprekend voldoet het pensioenfonds aan de communicatie-eisen van de AFM.

Het pensioenfonds beschikt over een Communicatiebeleidsplan, wat de langetermijnvisie van het pensioenfonds geeft op het te voeren communicatiebeleid en de uitvoering daarvan. De uitvoering van dit beleid wordt jaarlijks vastgelegd in een Uitvoeringsplan Communicatie. Het communicatiebeleidsplan werd in 2017 herijkt voor een nieuwe periode van drie jaar.

De communicatie is in 2017 grotendeels uitgevoerd zoals in het Uitvoeringsplan Communicatie 2017 beschreven. De e-nieuwsbrief van september werd uitgesteld naar oktober, vanwege de besluitvorming rond de verhoging van de pensioenrichtleeftijd. Extra nieuws-alerts werden verstuurd bij het verschijnen van het Jaarbericht en de verzending van het UPO. Aangezien in het UPO helaas een aantal fouten waren gesloten bij de mailmerge, kregen alle actieven een maand later (eind september) een herziene versie toegestuurd.

Pensioenfonds Yara had voor 2017 aandacht ingepland voor 6 verschillende thema's. Financiële planning kwam in de E-nieuwsbrief aan de orde vlak voor het uitsturen van de UPO's. Ook werd in dat kader een handleiding met tips bij de pensioenplanner op de website geplaatst. Het tweede thema, 'als pensionering concreet wordt', kreeg aan het einde van het jaar vorm in de campagnes voor 57plus en 60plus. Deze werden afgestemd op de aanpak van werkgeverszijde. Dit thema werd verder ondersteund door aandacht voor het opnemen van vroegpensioen tijdens actieve dienst, uitgebreide informatie over pensionering op de website en een printbare brochure voor bijna-gepensioneerden, met informatie afgestemd op Nederlandse en Belgische werknemers. Voor de administratieve brieven van Conduent rond pensionering zijn wijzigingen voorbereid. Het derde thema betreft ambities en resultaten van het pensioenfonds. In dit kader werd in de E-nieuwsbrief aandacht besteed aan het effect van het uitblijven

van indexatie op de hoogte van het pensioen en de groeiende kans op indexatie in 2018. Over de beleggingen van het pensioenfonds werd geschreven in de maandelijkse berichten over de dekkingsgraad. Aangezien de realisatie van een nieuw Nederlands pensioenstelsel in 2017 slechts moeizaam vlotte, was dat vijfde thema in 2017 weinig relevant voor de deelnemers van het pensioenfonds. Het laatste thema, kosten, is een vast onderdeel in het Jaarbericht.

Het aantal E-nieuws abonnees is in 2017 gedaald van 1.044 naar 1.018 (mutaties vanwege non-deliverable). In de administratieve brieven van Conduent wordt vanaf januari 2018 het privé e-mailadres van aanstaande pensioengerechtigden en slapers opgevraagd t.b.v. de E-nieuwsbrief. Het gebruiksgemak van de website werd, op verzoek van het verantwoordingsorgaan, in mei 2017 verbeterd door het toevoegen van een zoekfunctie en veel gestelde vragen.

5.4 Risicohouding (korte en lange termijn).

De risicohouding van het Pensioenfonds is de mate waarin het Pensioenfonds bereid is beleggingsrisico's te lopen om de doelstellingen van het Pensioenfonds te realiseren en de mate waarin het Pensioenfonds de beleggingsrisico's kan lopen gegeven de kenmerken van het Pensioenfonds. Dit wordt afgesproken met sociale partners en teruggekoppeld naar het verantwoordingsorgaan. De risicohouding van het Pensioenfonds komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in de door het Pensioenfonds gekozen ondergrenzen in het kader van de haalbaarheidstoets.

Het bestuur heeft gekozen voor de volgende grenzen op lange termijn:

- Een gemiddeld pensioenresultaat van 90%.
- Een maximale afwijking van 20% in een slecht-weer-scenario

De risicohouding op korte termijn is gekoppeld aan de bandbreedtes rondom strategische normgewichten van de beleggingscategorieën en de economische ontwikkelingen. Dit resulteert in een bandbreedte om het vereist eigen vermogen van

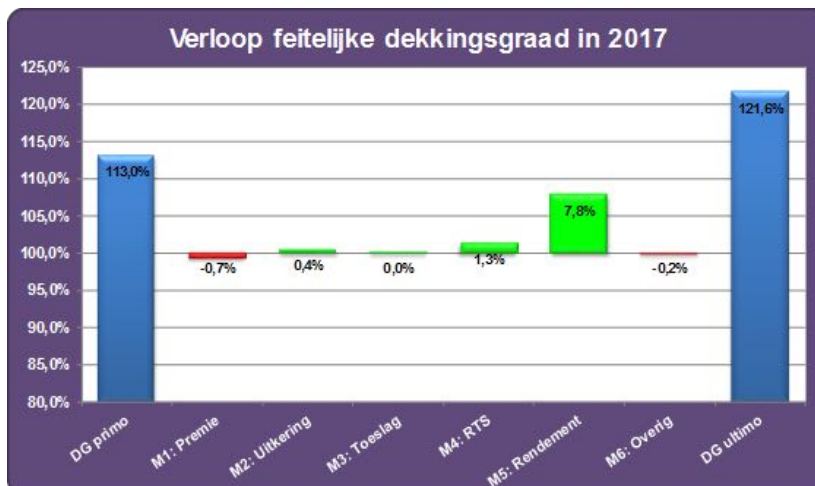
- 5%-punt onder het vereist eigen vermogen
- 7%-punt boven het vereist eigen vermogen

5.5 Financiële paragraaf

Samenvatting

In het boekjaar is de actuele dekkingsgraad gestegen van 113,0% naar 121,6%. Deze stijging is hoofdzakelijk toe te schrijven aan het rendement van aandelen. Daarnaast heeft de stijging van de rente ook positief hieraan bijgedragen.

Zie hieronder de effecten op de actuele dekkingsgraad:

Premiebeleid

De af te dragen premie betreft de gedempte kostendekkende premie die wordt getoetst aan de (ongedempte) kostendekkende premie. Onder deze (ongedempte) kostendekkende premie wordt verstaan:

- a. De premie die actuarieel benodigd is in verband met de pensioenverplichtingen;
- b. De opslag die nodig is voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen, zoals bedoeld in artikel 132 van de Pensioenwet;
- c. De opslag die nodig is voor de uitvoeringskosten van het Pensioenfonds;
- d. Het saldo van de mutaties van de voorziening Aanvullend Arbeidsongeschiktheidspensioen (AAOP) in enig jaar door nieuwe toekenningen AAOP en door reactivering (niet zijnde overlijdensgevallen).

Ingaande 2016 geldt een demping op de kostendekkende premie, behoudens het saldo van de mutaties van de voorziening AAOP, met de volgende maatregelen:

- a. De te gebruiken discontovoet is de uitkomst van:
 1. de wettelijk toegestane maximaal gedefinieerde parameters passend bij de beleggingsmix van het Pensioenfonds;
 2. een afslag voor de afgesproken maatstaven voor toeslagverlening (prijsinflatie voor gewezen deelnemers, aanspraak- en pensioengerechtigden en looninflatie voor de actieve deelnemers).Mocht de effectieve opslag in de premie voor toeslagbeleid niet hoger zijn dan de solvabiliteitsopslag over de nominale pensioenopbouw, dan geldt deze hogere solvabiliteitsopslag als percentage van de nominale lasten;
- b. De discontovoet is vastgesteld per 1 oktober 2015 op 2,3% en zal van toepassing zijn voor de periode 2016-2020, tenzij dwingende redenen een aanpassing vergen; De discontovoet wordt jaarlijks getoetst of deze nog toereikend is.

Afhankelijk van de toeslagbeleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds kan naast de gedempte kostendekkende pensioenpremie een additionele premie worden geheven of een korting worden verleend.

Indien de toeslagbeleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds ultimo boekjaar lager is dan 5%-punt onder de vereiste dekkingsgraad, zal een additionele bijdrage in rekening worden gebracht van:

- a. Het positieve verschil tussen 107% en de toeslagbeleidsdekkingsgraad ultimo boekjaar voor bijstorting ten opzichte van de VPV ultimo boekjaar én
- b. 1/10 van het verschil tussen 5%-punt onder de vereiste dekkingsgraad en de toeslagbeleidsdekkingsgraad die minimaal op 107% wordt gesteld ingeval deze lager is.

Indien de toeslagbeleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds ultimo boekjaar hoger is dan de premiekortingsgrens, zal korting op de premie of zelfs premierestitutie worden verleend. De korting op de premie bedraagt de middelen boven de premiekortingsgrens, maar maximaal een vijfde van de middelen boven de voor dat jaar vastgestelde bovengrens voor maximale toeslagverlening (2017: 124,0%).

Premiekorting en premierestitutie is alleen mogelijk als de voorwaardelijke toeslagen zowel met betrekking tot de voorgaande tien jaar zijn verleend, als ook in de toekomst kunnen worden verleend, met inbegrip van de inhaalindexatie uit 2000 en 2001.

Uitvoeringskosten

Het Pensioenfonds vindt transparantie ten aanzien van uitbesteding belangrijk. Onderdeel daarvan is inzicht in de kosten, voor zover deze gegevens beschikbaar zijn.

De opslag voor de kostenvoorziening is door het bestuur het afgelopen kalenderjaar geëvalueerd. Hierbij veronderstelt het bestuur dat het Pensioenfonds bij het wegvallen van de werkgever niet zelfstandig zal blijven voortbestaan, maar zal worden geliquideerd binnen een tijdsbestek van 2 jaar. Uit deze evaluatie heeft het bestuur geconcludeerd dat de opslag toereikend is en geen aanpassing behoeft.

Administratieve uitvoeringskosten

De werkgevers hebben zich verbonden om alle kosten samenhangend met de administratie van het Pensioenfonds voor hun rekening te nemen.

	2017 EUR 000	2016 EUR 000
Personeelskosten toe te rekenen aan het fonds	89	85
Administratiekosten *	258	273
Advieskosten **	471	429
Lidmaatschappen	11	12
Kosten van AFM en DNB	35	34
Overige kosten	51	41
Totaal uitvoeringskosten	915	874

* Van de administratiekosten ad € 258.000 heeft een bedrag van € 10.000 betrekking op KPMG Accountants N.V. en € 31.000 op ABAB Accountants B.V. (2016: ABAB Accountants B.V. € 27.000). Deze bedragen zijn gebaseerd op de tijdens het boekjaar ontvangen facturen.

** In de advieskosten zijn de advieskosten van vermogensbeheer inbegrepen.

	2017	2016
In Euro's per deelnemer	483	450

Vermogensbeheerkosten

De toelichting op de vermogensbeheerkosten in het bestuursverslag wijkt op onderdelen af van de kosten zoals gepresenteerd in de jaarrekening. In de jaarrekening worden alleen kosten verantwoord die direct bij het pensioenfonds in rekening zijn gebracht, overeenkomstig de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving.

In de volgende tabel is de aansluiting tussen de vermogensbeheerkosten zoals gepresenteerd in het bestuursverslag en de kosten zoals opgenomen in de jaarrekening weergegeven:

	Vermogens- beheerkosten EUR 000 2017	Vermogens- beheerkosten EUR 000 2016	Transactie- kosten EUR 000 2017	Transactie- kosten EUR 000 2016
Beheerkosten	1.452	1.229	0	0
Transactiekosten	0	0	264	385
Bewaarloon	8	5	0	0
Kosten opgenomen in de jaarrekening	1.460	1.234	264	385
In % van het beheerd vermogen	0,27%	0,26%	0,05%	0,08%

Risicoherverzekeringsovereenkomst

Per 01.01.2015 heeft het bestuur een gewijzigd herverzekeringsovereenkomst met Delta Lloyd afgesloten. Het pensioenfonds heeft de risico's van overlijden (van de actieve deelnemers) en arbeidsongeschiktheid bij Delta Lloyd herverzekerd. Bij bepaling van de risicokapitalen bij overlijden wordt rekening gehouden met een rekenrente van 2,5% en een eigen behoud van € 100.000. Op basis van deze herverzekeringsovereenkomst heeft het Pensioenfonds contractueel recht op een winstdeling op technische grondslagen. De technische winstdeling vindt plaats over een 5-jarige periode. Aan het eind van de 5-jarige periode wordt het saldo van de resultaten op technische grondslagen over

die 5-jarige periode bepaald. Een positief saldo komt voor 25% beschikbaar aan het Pensioenfonds. Het overige deel is beschikbaar voor de verzekeraar. Een negatief saldo komt volledig voor rekening van de verzekeraar.

5.6 Financiële positie en herstelplan (nFTK)

In 2017 hebben de beleidsdekkingsgraad, toeslagbeleidsdekkingsgraad, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen zich ten opzichte van het herstelplan als volgt ontwikkeld:

Beleidsdekkingsgraad

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen. Per 31 december 2017 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 119,2%.

In onderstaande tabel is de totstandkoming van de beleidsdekkingsgraad ultimo 2017 weergegeven:

Feitelijke (actuele) dekkingsgraad per	
Januari 2017	116,5%
Februari 2017	114,7%
Maart 2017	116,2%
April 2017	117,6%
Mei 2017	118,8%
Juni 2017	119,2%
Juli 2017	120,9%
Augustus 2017	119,1%
September 2017	121,8%
Oktober 2017	122,4%
November 2017	122,1%
December 2017	121,6%
Beleidsdekkingsgraad (gemiddelde)	119,2%

Toeslagbeleidsdekkingsgraad

Voor de berekening van de toeslagbeleidsdekkingsgraad wordt de beleidsdekkingsgraad, exclusief de bijstortingsverplichting van de werkgever, gecorrigeerd met de bestemmingsreserve AAOP ten bedrage van € 1.340.000. Daardoor komt de toeslagbeleidsdekkingsgraad per ultimo 2017 uit op 118,9%.

Minimaal vereist eigen vermogen

De Pensioenwet bepaalt dat fondsen dienen te beschikken over een minimaal vereist eigen vermogen. Het minimaal vereist eigen vermogen is bedoeld voor algemene risico's. Het minimaal vereist eigen vermogen bedraagt per 31 december 2017 105%.

Vereist eigen vermogen

Het Vereist Eigen Vermogen is gedefinieerd als het eigen vermogen waarbij met 97,5% zekerheid het pensioenfonds over een periode van één jaar tenminste over waarden beschikt ter hoogte van de TV.

Het vereist eigen vermogen aan het eind van het boekjaar is als volgt samengesteld:

Risico-categorie	Strategisch	Actueel
S1 Renterisico	18.606	19.107
S2 Zakelijke waarden	66.112	67.553
S3 Valutarisico	15.322	16.413
S5 Kredietrisico	30.928	30.473
S6 Verzekeringstechnisch risico	13.215	13.215
S10 Actief beheer risico	3.684	3.725
Diversificatie (correlatie-effect)	(49.969)	(51.128)
Totaal vereist eigen vermogen	97.908	99.357

Het pensioenfonds maakt gebruik van het standaardmodel van DNB. Het standaardmodel van DNB is uitgewerkt in de Regeling Pensioenwet, alsmede verder toegelicht in het Open Boek van DNB. Voor de toetsing van de financiële positie wordt het VEV ultimo 2017 vastgesteld op het VEV volgens de strategische beleggingsmix

Herstelplan

Per 1 januari 2017 lag de beleidsdekkingsgraad onder het vereist eigen vermogen. Omdat er sprake is van een reservetekort was het Pensioenfonds verplicht een herstelplan in te dienen bij DNB. De voorschriften omtrent het berekenen van het minimaal vereist eigen vermogen zijn overigens niet gewijzigd.

Het Pensioenfonds heeft op 31 maart 2017 het herstelplan verstuurd naar DNB. In het herstelplan heeft het Pensioenfonds aangegeven dat de premie inclusief de bijstortingsverplichting van de sponsor zoals overeengekomen in de uitvoeringsovereenkomst wordt ingezet om binnen de gestelde termijn het vereist eigen vermogen te behalen. Hieruit blijkt dat het vermogen van het Pensioenfonds binnen de maximum gestelde termijn van 11 jaar boven het Vereist Eigen Vermogen uitkomt. In het herstelplan is geen maatregel tot korten van pensioenaanspraken meegenomen. De financieringsafspraken met werkgever zijn dusdanig dat korten van pensioenaanspraken op het moment niet mogelijk is. De Nederlandsche Bank heeft op 19 mei 2017 haar instemmingsbeschikking afgegeven.

Jaar	Verwachte actuele DG volgens herstelplan Per ultimo jaar	Werkelijke actuele DG Per ultimo jaar
2016	106,7%	113,0%
2017	112,9%	121,6%
2018	115,2%	
2019	116,7%	
2020	117,9%	
2021	118,8%	
2022	119,6%	
2023	120,2%	
2024	120,7%	
2025	121,1%	
2026	121,4%	
2027	121,7%	

5.7 Beleggingsparagraaf

Ontwikkelingen financiële markten

Mede dankzij het aanhoudend ruime monetaire beleid van centrale banken was de volatiliteit op financiële markten in 2017 laag. Hoewel dit zou kunnen leiden tot een onderschatting van risico, in combinatie met het feit dat beleggers in relatief rustige perioden vaak bereid zijn om meer risico's te nemen, waardoor op termijn nieuwe onevenwichtigheden ontstaan, heeft het expansieve monetaire beleid voornamelijk bijgedragen aan de beperking van deflationaire druk en aan economisch herstel. Met de verwachting dat het expansieve monetaire beleid weer zal worden genormaliseerd is de rente, vanaf het voorlopige dieptepunt in september 2016, geleidelijk aan gaan stijgen. Deze stijging heeft zich gedurende 2017 voortgezet. Tegen de achtergrond van relatieve rust op de financiële markten, wat naast monetair beleid, mede een gevolg was van betere bedrijfsresultaten en wegvallende politieke onzekerheid, hebben aandelen bovengemiddeld gerendeerd.

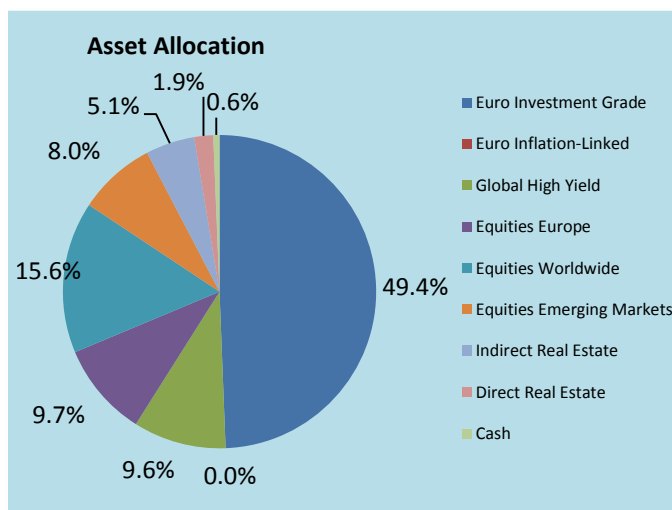
Mede door opluchting over de verkiezingen in Nederland en Frankrijk is in 2017 de waarde van de euro met name in de eerste helft van het jaar flink gestegen. Over 2017 steeg de euro ruim 12% ten opzichte van de dollar.

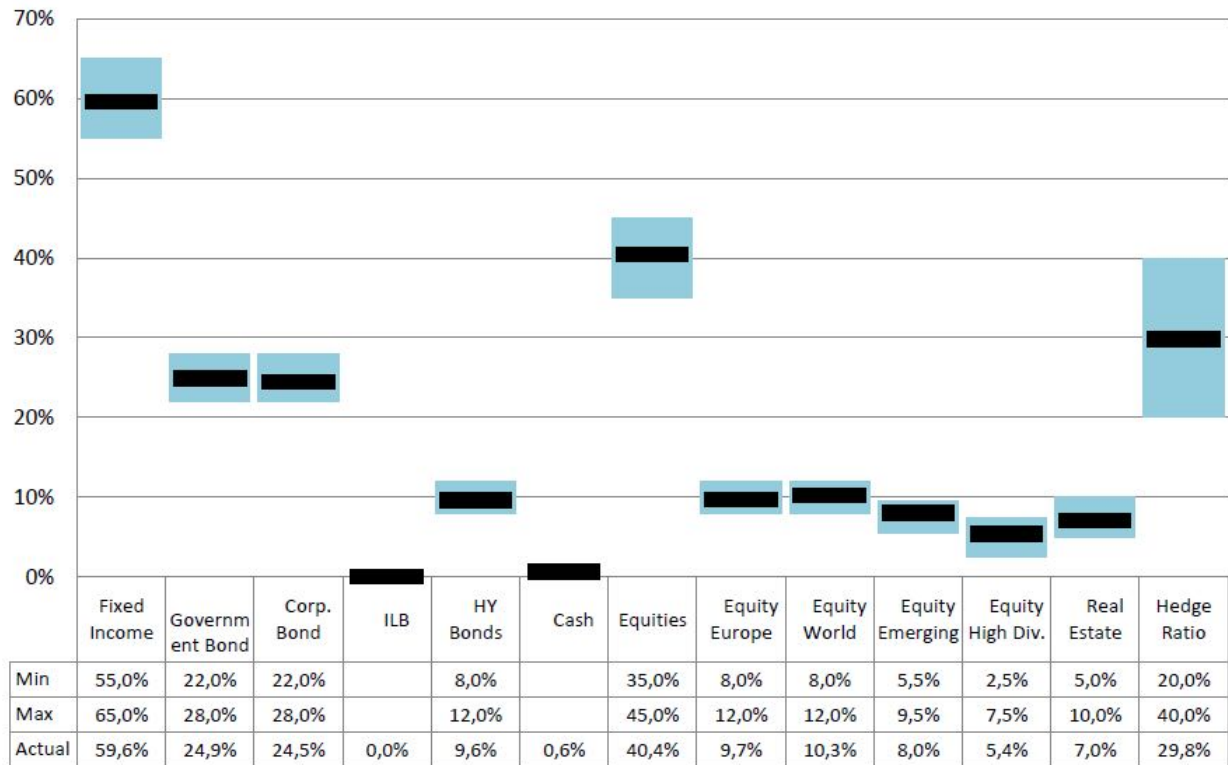
Beleggingsbeleid 2017

Het pensioenfonds voert een beleid met als doelstelling om de toevertrouwde middelen zo goed mogelijk te beleggen. Hierbij spelen veiligheid, kwaliteit en risicodiversificatie een belangrijke rol. Het beleggingsbeleid is gebaseerd op een Asset Liability Management studie die werd uitgevoerd in 2014/2015 en waarin onderzoek is gedaan naar de optimale afstemming van de beleggingen ten opzichte van de lange termijn pensioenverplichtingen. In 2017 heeft een update van de ALM-studie plaatsgevonden op basis van geactualiseerde uitgangspunten. De studie heeft geleid tot een herbevestiging van het strategische beleggingsbeleid.

Portefeuille invulling

Het pensioenfonds belegt in diverse beleggingscategorieën waarbij het beheer is uitbesteed aan externe vermogensbeheerders. In onderstaande tabel is een overzicht van de beleggingscategorieën opgenomen waarin het fonds belegt, met bijbehorend gewicht in de portefeuille.

Beleggingsresultaat 2017

Het rendement van de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds bedroeg in het verslagjaar 6,67%. De verdeling van de beleggingsmix, alsmede de behaalde resultaten over 2017 zijn opgenomen in het volgende overzicht:

Portefeuille 2017	ISIN	Rendement 2017	Benchmark 2017	Gehanteerde Benchmark
Obligaties				
Delta Lloyd				
- Collateralized Bond Fund	NL0010489316	0,69%	0,59%	iBoxx € Collateralized
- Sub-Sovereign Bond Fund	NL0010489381	0,07%	0,44%	iBoxx Euro Sub-sovereign Index
- Corporate Bond Fund	NL0009692912	1,41%	2,37%	Markit iBoxx € Corporates Index
- Sovereign Bond Fund	NL0001130481	-0,70%	-0,04%	iBoxx € Sovereigns & Sub-Sovereigns Index
- Sovereign LT Bond Fund	NL0001130499	-0,29%	-0,07%	iBoxx € Sub & Sovereign 5+ ex BBB Index
- Sovereign XLT Bond Fund	NL0010489365	-1,17%	-1,00%	iBoxx € Sub & Sovereign 15+ AAA/AA Index
- Inflation Linked Bonds (ILB)		3,65%	3,69%	
Nordea				
- European Corporate Bond Fund	LU0393798565	2,47%	2,41%	BOFA ML EMU Corporate Bond Index
Pimco				
- Global High Yield Bond Fund	IE00B2R34Y72	5,16%	5,29%	BOFA ML BB-B Developed Markets HY Constrained Index
Aandelen				
Vanguard				
- European Stock Index Fund	IE0007987708	10,58%	10,24%	MSCI Europe Net Total Return Index
- Global Stock Index Fund	IE00B03HD316	16,72%	16,80%	MSCI World 100% Hedged to EUR Net Total Return Index
- Emerging Market Stock Index Fund	IE0031786142	20,55%	20,59%	MSCI EM Daily Net TR EUR
Kempen				
- Global High Dividend Fund	NL0006089229	9,53%	7,50%	MSCI World Total Return index Net
Vastgoed				
BNP				
- Parvest Real Estate Sec Europe IC	LU0283406642	13,79%	14,17%	FTSE EPRA NAREIT Europe (25% UK Capped) 8/32 (NR)
- Real Estate Value Add Europe Adis		8,79%	n.v.t.	
Altera				
- Altera Winkels portefeuille		6,08%	n.v.t.	
- Altera Woningen portefeuille		16,57%	n.v.t.	
Totaal		6,67%	6,89%	

Het gezamenlijk rendement van de vermogensbeheerders komt over 2017 uit op 6,97%, hetgeen boven de gehanteerde benchmark van 6,89% uitkomt. Het verschil in rendement van de vermogensbeheerders (6,97%) en het feitelijke rendement (6,67%) ligt in het feit dat er gedurende het jaar aan- en verkopen zijn geweest die het rendement negatief hebben beïnvloedt.

Het bestuur heeft een jaarlijks evaluatiegesprek met afzonderlijke vermogensbeheerders. De beleggingscommissie is tevreden met de behaalde resultaten.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Pensioenfonds Yara hecht veel waarde aan mensenrechten, milieu en duurzaamheid en belegt daarom het vermogen op een maatschappelijk verantwoorde manier.

De activiteiten van het pensioenfonds op het gebied van duurzaamheid en behoorlijk bestuur vormen voor het pensioenfonds geen doel op zichzelf, maar zijn randvoorwaardelijk. Uitvoering van het beleid van het pensioenfonds op deze gebieden wordt steeds getoetst aan haar primaire verantwoordelijkheid om een optimaal rendement te genereren in het belang van de belanghebbenden bij het pensioenfonds. Daar waar er geen nadelen op verwacht rendement en risico zijn, zal het pensioenfonds een voorkeur hebben voor milieuvriendelijke, sociale en governance vriendelijke beleggingen. Het pensioenfonds belegt uitsluitend in beleggingsfondsen via externe vermogensbeheerders, met uitzondering van de inflatie gerelateerde staatsobligatie portefeuille (deze zijn in november 2017 verkocht). Bij de keuze van de beleggingsfondsen wordt rekening gehouden met duurzaamheidsaspecten als milieu en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Bij de selectie van externe vermogensbeheerders wordt onder andere gekeken of de betreffende vermogensbeheerder de Principles for Responsible Investment (PRI) heeft ondertekend en op welke wijze zij invulling geeft aan verantwoord beleggen.

Alle externe vermogensbeheerders hebben zich geconformeerd aan de Principles for Responsible Investment (PRI) en/of de Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB).

De PRI zijn internationale normen voor vermogensbezitters en vermogensbeheerders die in hun beleggingsproces rekening willen houden met milieu, maatschappij en goed bestuur. Door de PRI toe te passen brengen beleggers ook in belangrijke mate hun doelstellingen in overeenstemming met de doelstellingen van de maatschappij als geheel.

De GRESB is een onafhankelijke, wetenschappelijke benchmark die het duurzaamheidsbeleid van vastgoedfondsen en –portefeuilles wereldwijd beoordeelt.

Vermogensbeheerder	GRESB	PRI
Altera Vastgoed NV	✓	
BNP Paribas Investment Partners	✓	✓
Delta Lloyd Asset Management		✓
Kempen Capital Management NV		✓
Pimco		✓
The Vanguard Group, Inc.		✓
Nordea Investment Funds SA		✓

5.8 Pensioenparagraaf

Karakterisering pensioenregeling

Algemeen

Alle werknemers die voor 1 augustus 2014 in dienst waren van de werkgever en die de leeftijd van 21 jaar bereiken zijn als deelnemer in de pensioenregeling opgenomen. Voor alle deelnemers wordt een ouderdomspensioen, een partnerpensioen en een wezenpensioen verzekerd.

- Vaststelling van het pensioen vindt plaats volgens het zogenaamde "middelloonsysteem". De pensioenleeftijd is 67 jaar met de mogelijkheid tot vervroegde pensionering vanaf 60 jaar.
- Het opbouwpercentage van de middelloonregeling is 1,75% per jaar tot een salarissgrens van € 86.670
- Het opbouwpercentage voor een salaris onder de € 103.317, maar boven een salarissgrens van € 86.670, is 1,65%.
- Franchise bedraagt € 11.424 per jaar.

Toeslagverlening

De opgebouwde pensioenaanspraken voor actieve deelnemers worden voorwaardelijk geïndexeerd o.b.v. de Yara Sluiskil CAO-loonindex.

De ingegane en premievrije pensioenen worden voorwaardelijk geïndexeerd o.b.v. het prijsindexcijfer van alle huishoudens over de maand oktober t.o.v. de maand oktober vorig jaar, zoals gepubliceerd door het CBS.

De toekenning van de toeslagverlening is voorwaardelijk; er is geen recht op deze aanpassing. Er zal alleen toeslagverlening plaats kunnen vinden, voor zover dit toekomstbestendig is. Dat wil zeggen dat de financiële positie van het Pensioenfonds zodanig is dat het te verlenen toeslagpercentage ook naar verwachting in de toekomst uitgekeerd zal kunnen worden.

Het ingegane arbeidsongeschiktheidspensioen wordt onvoorwaardelijk geïndexeerd o.b.v. de Yara Sluiskil CAO-loonindex.

Voor de berekening van de toeslagbeleidsdekkingsgraad wordt de beleidsdekkingsgraad gecorrigeerd met de bestemmingsreserve AAOP ten bedrage van € 1.340.000 (2016: € 1.452.000).

Afhankelijk van de toeslagbeleidsdekkingsgraad ultimo boekjaar, wordt er gekeken in hoeverre er ruimte is voor de voorwaardelijke indexatie. Hierbij hanteert het bestuur het volgende beleid:

Toeslagbeleidsdekkingsgraad	Toeslagverlening
Lager dan 110%	Nihil
Tussen 110% en bovengrens	Toeslagverlening naar rato
Boven bovengrens	Volledige toeslagverlening + eventueel inhaaltoeslagen

Ultimo 2017 bevond de toeslagdekkingsgraad zich boven de 110%. De bovengrens is voor 2017 bepaald op 124%. Als gevolg hiervan heeft het bestuur in haar vergadering van 7 juni 2018 besloten een gedeeltelijke indexatie te verlenen van 1,27% voor actieven en 0,85% voor ingegane en premievrije pensioenen.

Overzicht niet-verleende netto indexaties 2000-2017:

Jaar	Actieven		Gewezen deelnemers, partners en pensioengerechtigden	
	Per jaar	Cumulatief	Per jaar	Cumulatief
2000	0,00%	0,00%	1,14%	1,14%
2001	0,00%	0,00%	4,05%	5,19%
2008	3,50%	3,50%	2,78%	7,97%
2009	0,63%	4,13%	0,30%	8,27%
2010	2,00%	6,13%	1,57%	9,84%
2011	2,25%	8,38%	2,63%	12,47%
2012	1,03%	9,41%	1,31%	13,78%
2014	1,71%	11,12%	0,72%	14,50%
2015	2,00%	13,12%	0,63%	15,13%
2016	1,50%	14,62%	0,42%	15,55%
2017	0,73% (*)	15,35%	0,48% (*)	16,03%

* Deze niet verleende toeslag vloeit voort uit de tijdens de bestuursvergadering van 7 juni 2018 vastgestelde toeslag.

De niet-verleende indexatie over 2000 en 2001 is enkel van toepassing voor gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en gewezen partners die destijds onder pensioenregeling 1A vielen.

5.9 Actuariële Paragraaf

Technische analyse 2017	EUR 000
Wijziging rentetermijnstructuur	5.392
Benodigde intrest risico fonds	1.040
Directe beleggingsopbrengsten	2.366
Indirecte beleggingsopbrengsten	34.459
Kosten vermogensbeheer	-1.723
Resultaat op beleggingsopbrengsten	41.534
Pensioenopbouw/-premie risico fonds	-9.965
Ontvangen bijdragen (regulier)	8.212
Risico herverzekering	-360
Risico koopsom overlijden	-110
Risico koopsom arbeidsongeschiktheid	-249
Resultaat op premies	-2.472
Resultaat op kosten	365
Resultaat op uitkeringen	16
Resultaat op langlevenrisico	1.066
Resultaat op kortleven	-1.167
Resultaat herverzekering	242
Resultaat op sterfte	141
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	-263
Actuarieel resultaat op mutaties	66
Resultaat op toeslagverlening	3
Wijziging technische grondslagen	-438
Andere oorzaken	138
Totaal	39.090

Premiespecificatie

	Feitelijke premie	Kostendeckende premie	Gedempte kostendeckende premie
	EUR 000	EUR 000	EUR 000
Inkoop onvoorwaardelijke opbouw	4.756	10.449	4.756
Kostenopslag pensioenbeheer	0	0	0
Solvabiliteitsopslag	980	2.153	980
Opslag voorwaardelijke opbouw	2.602	0	2.602
Bijstorting werkgevers uit hoofde van de Uitvoeringsovereenkomst	0	0	0
Totaal premiebijdragen	8.338	12.602	8.338

Aanbevelingen van de actuaris over boekjaar 2017

Renteafdekking

In de definitie van renteafdekking zoals deze door het pensioenfonds wordt toegepast, wordt niet geëxpliciteerd of sprake is van afdekking ten opzichte van de zero swap curve dan wel de rentetermijnstructuur inclusief UFR. Wij raden het pensioenfonds aan het beleid te expliciteren op dit vlak.

Rendementscurve in gedempte kostendekkende premie

Het fonds heeft eind 2017 een ALM-studie uitgevoerd, waarmee de strategische beleggingsmix is aangepast (ILB's zijn eruit gehaald). Wij adviseren te beoordelen of de rendementscurve aanpassing behoeft als gevolg van de gewijzigde strategische beleggingsmix.

Systematiek van toeslagtoekenning

Wij raden het pensioenfonds aan het beleid van toekenning van toeslagen zoals weergegeven in de ABTN in lijn te brengen met de wijze waarop de toeslag in de praktijk wordt vastgesteld (of andersom).

Standaardmodel vereist eigen vermogen

Het pensioenfonds past het standaardmodel toe ter vaststelling van het vereist eigen vermogen. Daarmee geeft het impliciet aan dat het standaardmodel naar haar mening het risicoprofiel van het fonds juist beschrijft. Pensioenfondsen dienen jaarlijks te onderbouwen dat het risicoprofiel de toepassing van het standaardmodel rechtvaardigt. Wij adviseren jaarlijks deze onderbouwing vast te leggen.

IORP II

Met ingang van 13 januari 2019 wordt de IORP II richtlijn van kracht. Deze stelt onder andere eisen aan de governance van pensioenfondsen en verplicht het instellen van een drietal sleutelfuncties. Naar verwachting vergt de introductie van die sleutelfuncties de nodige tijd ter voorbereiding en implementatie, waarbij rollen en functies binnen het fonds kunnen wijzigen. Wij verzoeken bij de implementatie expliciet aandacht te besteden aan de borging van een kwalitatief hoogwaardig proces voor de totstandkoming van de jaarrekening in al zijn facetten en de borging van een beleggingsbeleid dat voldoet aan de prudent person regel.

Proces vaststelling maanddekkingsgraad

Er is alleen een berekening van de maanddekkingsgraad aanwezig, maar geen omschrijving van de procedure van totstandkoming van de maanddekkingsgraad. Wij raden het pensioenfonds aan het proces voor de totstandkoming van de maanddekkingsgraad te omschrijven en vast te laten stellen middels een bestuursbesluit.

5.10 Risico's en beheersing risico's

Bij het bepalen van het beleid en het nemen van belangrijke besluiten maakt het bestuur een afweging tussen risico, rendement en beheersing van risico's.

Daarbij heeft het bestuur bovendien grenzen (risicobereidheid) gedefinieerd aan de omvang van de risico's. In 2017 heeft het bestuur zijn risicoanalyse geactualiseerd. De uitkomsten van deze analyse vormen mede de basis voor het beleid van het fonds voor de komende jaren. Het beleid is vastgelegd in de ABTN van het fonds

Risico	Risicogrens	Per 31 december 2017
S1 Renterisico	Renteafdekking van 30%	Feitelijke afdekking van 29,8% d.m.v. langlopende vastrentende stukken
S2 Zakelijke waarden	Strategische beleggingsmix en gedefinieerde bandbreedtes.	Portefeuille ligt binnen vastgestelde bandbreedtes. D.m.v. monitoring vindt tijdige bijstelling (rebalancing) plaats
S3 Valutarisico	afdekking van 90% van de valuta exposure.	90-95% van de totale blootstelling aan buitenlandse valuta is afgedekt.in m.n. de Amerikaanse Dollar, de Engelse Pound en de Japanse Yen..
S4 Grondstoffenrisico	Geen grondstoffenrisico	Geen participatie
S5 kredietrisico	Tegenpartijen zijn gerenommeerde partijen. Niet uitlenen van stukken (security lending), tenzij voldoende afdekking.	Het tegenpartijrisico wordt periodiek gemonitord en banktegoeden minimaal aangehouden.
S6 Verzekeringstechnisch risico	toepassing actuele informatie over overlevingskansen, geen risico's uit hoofde van arbeidsongeschiktheid, kort leven	Wordt gebruik gemaakt van meest recente AG-prognosetafel (Prognosetafel AG2016, met correcties voor ervaringssterfte (Towers Watson Ervaringssterftemodel 2014 Individueel). Overlijdensrisico en arbeidsongeschiktheidsrisico is herverzekerd.
S7 Liquiditeitsrisico	Geen liquiditeitsrisico	De liquiditeitsontwikkeling is zodanig dat het fonds geen liquiditeitsrisico loopt.
S8 Concentratierisico	Geen concentratierisico	Voldoende spreiding in de aard en kenmerken van beleggingen en/of tegenpartijen.
S9 operationeel risico	Geen operationeel risico	Contracten en service level agreements met uitvoerder en vermogensbeheerder ingericht.
S10 Actief beheer risico	Het risicoscenario voor actief beheer risico in het standaardmodel is voornamelijk alleen op het aandelenrisico (beursgenoteerde aandelen) van toepassing	Het bestuur monitort op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report het actief beheer risico. Met behulp van de 3-jaarlijkse ALM-studie wordt risico en impact inzichtelijk gemaakt.

Crisisplanning

Het bestuur van het pensioenfonds heeft een financieel crisisplan opgesteld. Dit financieel crisisplan is een beschrijving van maatregelen die het pensioenfonds kan inzetten, indien de beleidsdekkingsgraad zich (bijna) bevindt op kritische waarden. Het financieel crisisplan maakt deel uit van de beschrijving van de beheerste en integere bedrijfsvoering in de zin van artikel 143 van de Pensioenwet. Dit financieel crisisplan is onderdeel van de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN).

Het pensioenfonds acht het van groot belang om te voorkomen dat het in een crisissituatie terecht komt. Samengevat hanteert het pensioenfonds de volgende maatregelen:

- Een beleggingsbeleid volgens het prudent-person beginsel dat past bij een acceptabele kans op dekkingstekort. Ten minste eens in de drie jaar onderzoekt het pensioenfonds door middel van een ALM-studie of het financiële beleid van het pensioenfonds nog voldoende robuust is om haar doelstelling met voldoende zekerheid te kunnen nakomen;
- Zorgvuldige monitoring van financiële positie en risico's;
- Betrokkenheid van de onderneming en Yara International ASA in de monitoring van de financiële positie en risico's.
- Het pensioenfonds stelt in overleg met sociale partners de risicohouding op. Deze risicohouding is de basis voor de jaarlijkse haalbaarheidstoets;
- Er worden geen toeslagen verleend indien er sprake is van een toeslagbeleidsdekkingsgraad op jaareinde die onder de toeslagdrempel van 110% ligt (gemeten op een toeslagbeleidsdekkingsgraad vóór bijstorting van de onderneming). Er wordt geen of een beperkte toeslag verleend indien er sprake is van een toeslagbeleidsdekkingsgraad op jaareinde die weliswaar boven de toeslagdrempel ligt, maar onder de bovengrens voor het toeslagbeleid (in paragraaf 10.4 de ABTN is een meer uitgebreide beschrijving van het toeslagbeleid opgenomen);
- Er vindt een additionele bijdrage van de onderneming plaats als – op basis van de toeslagbeleidsdekkingsgraad - de toeslagbeleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op jaareinde lager is dan 5 %-punt onder de vereiste dekkingsgraad. Door deze bijstorting zal er nooit gedurende lange tijd sprake zijn van een dekkingstekort, waardoor aanspraken gekort zouden moeten worden. De bijstortingsverplichting is beschreven in artikel 3 lid 6 van de uitvoeringsovereenkomst;
- In bijzondere situaties kan het bestuur besluiten tot aanpassing (of tijdelijke afwijking) van het beleggingsbeleid.

5.11 Toekomstparagraaf

Aanpassing pensioenregeling per 1 januari 2018

In 2017 is overleg geweest met vakorganisaties betreffende de aanpassing van onze pensioenregeling om te voorkomen dat de regeling fiscaal bovenmatig wordt. Er is overeenstemming bereikt om de pensioenregeling aan te passen:

- De pensioenrichtleeftijd gaat van 67 naar 68 jaar
- Het opbouwpercentage gaat naar 1,875% vanaf de franchise tot de maximum toegestane salariscap.
- De franchise wordt aangepast naar € 13.344
- De opgebouwde levenslange ouderdomsrechten op 65 jaar blijven gehandhaafd
- De opgebouwde levenslange ouderdomsrechten op 67 jaar worden geconverteerd naar 68 jaar.
- Er vindt geen pensioenopbouw plaats over het inkomen boven € 105.075,-.

Algemene Verordening Gegevensbescherming

Per 25 mei 2018 is de AVG (Algemene Verordening Gegevensbescherming) van kracht. Deze vervangt de huidige wet bescherming persoonsgegevens (Wbp). Deze wet geldt voor landen van de Europese Unie en de Europese Economische Ruimte.

De uitgangspunten voor de verwerking van persoonsgegevens (accountability) zijn:

- Persoonsgegevens worden verwerkt op een rechtmatige, behoorlijke en transparante wijze
- Persoonsgegevens mogen alleen worden verzameld met een bepaald doel
- Het doel moet welbepaald, uitdrukkelijk omschreven en gerechtvaardigd zijn
- De gegevens mogen alleen met het oog op het doel worden verwerkt
- De betrokkene heeft recht op inzage en correctie
- De gegevens worden na een bepaalde periode vernietigd
- De gegevens moeten worden beveiligd

Onderwerpen die hierbij een rol spelen zijn:

1. Privacyverklaring
2. Register van verwerkingsactiviteiten
3. Data protection impact assessment (DPIA)
4. Register van datalekken
5. Toestemming voor verwerking
6. Functionaris voor gegevensbescherming

Het bestuur van het pensioenfonds is, tezamen met de sponsor bezig de processen door te nemen, de te nemen stappen te inventariseren en afspraken te maken met uitvoerders om zodoende compliant te zijn aan de AVG.

Sluiskil, 7 juni 2018

P. Vlaeminck, voorzitter

P.J. van der Ploeg, bestuurslid

E. ten Berge, bestuurslid

M. Vereecken, bestuurslid

M. Zwijns, secretaris

E. van der Sneppen, bestuurslid

6. Jaarrekening 2017

6.1 Balans per 31 december 2017

na bestemming van saldo van baten en lasten

	toelichting	31.12.2017 EUR 000	31.12.2016 EUR 000
<u>ACTIVA</u>			
Beleggingen voor risico van het Pensioenfonds	7.5.1		
Vastgoed beleggingen		39.747	35.966
Aandelen		189.346	176.607
Vastrentende waarden		334.471	284.553
		<u>563.564</u>	<u>497.126</u>
 Langlopende vorderingen	7.5.2	2.949	3.217
 Vorderingen	7.5.3	484	37.619
 Liquide middelen	7.5.4	946	1.358
		<u>567.943</u>	<u>539.320</u>
 <u>PASSIVA</u>			
Reserves	7.5.5		
Algemene reserve		99.440	60.351
Bestemmingsreserve		1.340	1.452
		<u>100.780</u>	<u>61.803</u>
 Technische voorzieningen	7.5.6		
Voorziening pensioenverplichting eigen risico		464.965	475.988
Voorziening pensioenverplichting herverzekerd		4	7
Voorziening AAOP		1.158	1.110
		<u>466.127</u>	<u>477.105</u>
 Kortlopende schulden	7.5.7	1.036	412
		<u>567.943</u>	<u>539.320</u>

6.2 Staat van baten en lasten 2017

	toelichting	2017 EUR 000	2016 EUR 000
Baten			
Premiebijdragen	7.8.1	8.212	45.848
Beleggingsresultaten	7.8.2	35.102	30.470
Overige baten		0	1
		<u>43.314</u>	<u>76.319</u>
Lasten			
Pensioenuitkeringen	7.8.3	-15.432	-14.904
Wijziging voorziening pensioenverplichtingen voor rekening van het pensioenfonds			
• Pensioenopbouw		-10.029	-9.390
• Toeslagverlening		0	0
• Rentetoevoeging		1.037	267
• Pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten		15.296	15.121
• Wijziging marktrente		5.391	-35.809
• Wijziging actuariële uitgangspunten en actualiseren overlevingskansen		-237	-816
• Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		0	-944
• Overige wijzigingen		-435	1.522
Wijziging voorziening AAOP voor rekening van het pensioenfonds			
• Pensioenopbouw		-42	-86
• Toeslagverlening		3	3
• Rentetoevoeging		3	1
• Wijziging marktrente		1	-28
• Resultaat op kanssystemen		284	180
• Overige wijzigingen		-59	0
Saldo herverzekering	7.8.4	16	-305
Saldo overdrachten van rechten	7.8.5	0	658
Overige lasten	7.8.6	<u>-21</u>	<u>-25</u>
Saldo van baten en lasten		<u>39.090</u>	<u>31.764</u>

6.3 Kasstroomoverzicht 2017

	toelichting	2017 EUR 000	2016 EUR 000
Ontvangen premies		46.250	13.272
Ontvangen waardeoverdrachten		0	703
Ontvangen uitkeringen van herverzekeraars		271	27
Betaalde pensioenuitkeringen		-15.432	-14.904
Betaalde waardeoverdrachten		0	-45
Betaalde premies herverzekering		-473	-330
Saldo overige kasstromen uit hoofde van pensioenactiviteiten		11	440
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		30.627	- 837
Verkopen en aflossingen van beleggingen		42.604	64.136
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten		2.445	2.292
Aankopen en verstrekkingen van beleggingen		-76.289	-65.817
Betaalde kosten van vermogensbeheer		250	173
Saldo overige kasstromen uit hoofde van beleggingsactiviteiten		-49	0
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		-31.039	784
Mutatie geldmiddelen		-412	-53
Stand per 1 januari		1.358	1.411
Stand per 31 december		946	1.358

7. Toelichting balans en de rekening van baten en lasten

7.1. Algemeen

Oprichting

De Stichting Pensioenfonds Yara Nederland is op 31 december 2004, met terugwerkende kracht naar 1 januari 2004, ontstaan uit een juridische fusie tussen de Stichting Pensioenfonds Hydro Agri (Vlaardingen) en Stichting Pensioenfonds Hydro Agri Sluiskil. De stichting werd aangemeld bij DNB (De Nederlandsche Bank) in januari 2005 en is daar bekend onder het relatienummer 60914.

Het Pensioenfonds is statutair gevestigd te Terneuzen, met adres: Industrieweg 10, 4541 HJ Sluiskil en ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel Zuidwest-Nederland onder nummer 22056903.

Verslaggevingsperiode

Deze jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2017, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2017.

7.2. Overeenstemmingsverklaring

De grondslagen die worden toegepast voor de waardering van activa en passiva en de resultaatbepaling zijn gebaseerd op historische kosten, tenzij anders vermeld in de verdere grondslagen.

7.3. Algemene grondslagen

Opname van een actief of een verplichting

Activa die hier niet aan voldoen worden niet in de balans verwerkt, maar worden aangemerkt als niet in de balans opgenomen activa.

Een verplichting wordt in de balans verwerkt wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen en de omvang van het bedrag waartegen de afwikkeling zal plaatsvinden op betrouwbare wijze kan worden vastgesteld. Onder verplichtingen worden mede voorzieningen begrepen. Verplichtingen die hier niet aan voldoen worden niet in de balans opgenomen, maar worden verantwoord als niet in de balans opgenomen verplichtingen.

Transacties in vreemde valuta's

Beleggingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen actuele waarde. Transacties luidend in vreemde valuta's worden bij de eerste verwerking gewaardeerd in de functionele valuta door omrekening tegen de contante wisselkoers die geldt op de datum van de transactie tussen de functionele valuta en de vreemde valuta's. In vreemde valuta's luidende monetaire activa en verplichtingen worden op balansdatum in de functionele valuta omgerekend tegen de op die datum geldende wisselkoersen. Valutakoersverschillen die voortkomen uit de afwikkeling van monetaire posten, dan wel voortkomen uit de omrekening van monetaire posten in vreemde valuta, worden verwerkt in de winst-en-verliesrekening in de periode dat zij zich voordoen.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Presentatie valuta

De jaarrekening wordt gepresenteerd in euro's, wat tevens de functionele valuta is van het pensioenfonds. Alle financiële informatie in euro's is afgerond op het dichtstbijzijnde duizendtal.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur zich oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Wijzigingen van schattingen in de voorziening pensioenverplichtingen worden toegelicht onder deze waarderingsgrondslag.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

7.4. Specifieke grondslagen

Beleggingen

De beleggingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoersen. Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. Niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de actuele waarde welke is bepaald middels een opgave van de fondsbeheerder. Lopende interestposities uit hoofde van beleggingen worden separaat gepresenteerd onder de overige vorderingen.

Herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft. Bij de waardering van de vorderingen wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraar. Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking, worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Algemene reserve

Het eigen vermogen van het pensioenfonds bestaat uit de algemene reserve en een bestemmingsreserve. De algemene reserve wordt bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle activa en verplichtingen, inclusief technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen zijn verwerkt in de balans.

Bestemmingsreserve

Het pensioenfonds heeft een bestemmingsreserve AAOP. Het doel van deze bestemmingsreserve is de financiering van schadegevallen ten aanzien van het AAOP.

Deze bestemmingsreserve wordt enerzijds gevoed door premie-inleg voor het AAOP (thans 0,3% van het salaris). Anderzijds vinden onttrekkingen plaats, welke gelijk zijn aan de AAOP-schadelast in enig jaar.

De AAOP-schadelast is gelijk aan het saldo van de mutaties van de AAOP-voorziening door nieuwe AO-instroom en door mutaties van de AAOP-voorziening door reactivering. De mutaties worden daarbij berekend op basis van de rentetermijnstructuur, gepubliceerd door DNB, geldend per berekeningsdatum, inclusief de financiering van de onvoorwaardelijke toeslagverlening.

De beperkte bestedingsmogelijkheid van de bestemmingsreserve is door het bestuur bepaald, en betreft geen verplichting. Het bestuur kan deze beperking zelf opheffen.

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen is bepaald volgens de opgebouwde rechten methode en geeft de uit het pensioenreglement voortvloeiende verplichtingen per balansdatum weer van het Pensioenfonds tegenover al haar deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden. Bij toepassing van deze methode ontstaat geen financieringsachterstand. De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen.

De voorziening pensioenverplichting is vastgesteld door Conduent en gecontroleerd door de waarmede actuaris van het Pensioenfonds.

Actuariële grondslagen en veronderstellingen:

Technische voorzieningen (TV)

De TV zijn vastgesteld als de contante waarde van de tot en met de balansdatum door de (ex-) deelnemers en gepensioneerden verworven aanspraken.

Rekenrente

Rentetermijnstructuur per 31 december 2017 zoals gepubliceerd door DNB.

Toeslagen

De TV zijn gebaseerd op de aanspraken per 31 december 2017, zonder rekening te houden met de toekomstige toeslagen.

Overlevingstafels

Prognosetafels AG2016, startkolom 2017

Ervaringssterfte

Er zijn leeftijdsafhankelijke correctiefactoren toegepast op de sterftetekansen. Dit betreft de "Towers Watson 2014 Ervaringssterfte".

Leeftijdsverschil man minus vrouw
3 jaar

Leeftijdsvaststelling

De leeftijden zijn in jaren en maanden nauwkeurig bepaald, waarbij de geboortedag is vastgesteld op de eerste dag van de maand volgend op de geboortedatum. De uitstelduur is bepaald als het verschil in jaren en maanden tussen deze leeftijd en de leeftijd op pensioendatum.

Uitkeringswijze

De uitkeringswijze van de pensioenuitkeringen is continu verondersteld.

Reserveringswijze nabestaandenpensioen

- Voor aanspraken die samenhangen met een ingegaan ouderdomspensioen wordt uitgegaan van 'bepaalde man/vrouw'.
- Voor overige aanspraken wordt uitgegaan van 'onbepaalde man/vrouw'.

Partnerfrequenties

Voor die aanspraken waar uitgegaan wordt van 'onbepaalde man/vrouw' is ter bepaling van de VPV uitgegaan van de partnerfrequenties, zie hiervoor de uitvoeringsovereenkomst.

Opslag excassokosten

2,5% van de netto VPV.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs

7.5. Toelichting op de onderscheidene posten van de balans

7.5.1. Beleggingen

	<u>31.12.2017</u>	<u>31.12.2016</u>
	EUR 000	EUR 000
Vastgoed beleggingen:		
Stand per 1 januari	35.966	33.545
Aankopen	0	3.300
Verkopen	-433	-114
Herwaarderingen	4.568	-765
Overige mutaties	-354	0
Stand per 31 december	<u>39.747</u>	<u>35.966</u>
Aandelen		
Stand per 1 januari	176.607	164.568
Aankopen	1.353	992
Verkopen	-13.000	-1.768
Herwaarderingen	24.828	12.815
Overige mutaties	-442	0
Stand per 31 december	<u>189.346</u>	<u>176.607</u>
Vastrentende waarden		
Stand per 1 januari	284.553	269.220
Aankopen	74.936	61.525
Verkopen	-28.903	-62.254
Herwaarderingen	5.063	16.062
Overige mutaties	-1.178	0
Stand per 31 december	<u>334.471</u>	<u>284.553</u>

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen daarom niet met precisie worden vastgesteld.

Op basis van deze verscheidenheid en gradaties in waarderingsmethoden worden de beleggingen ingedeeld naar drie verschillende waarderingsniveaus:

- Niveau 1: De waarde van de belegging is gebaseerd op direct waarneembare marktnoteringen van identieke beleggingen in een actieve markt.
- Niveau 2: De actuele waarde wordt vastgesteld aan de hand van waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.
- Niveau 3: De waarde wordt vastgesteld met waarderingsmodellen waarin niet gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.

Op basis van deze indeling kan de beleggingsportefeuille als volgt worden samengevat:

Per 31 december 2017	Niveau 1 EUR 000	Niveau 2 EUR 000	Niveau 3 EUR 000	Totaal EUR 000
Vastgoed				
- Indirecte beleggingen		28.321	11.426	39.747
Aandelen				
- Aandelen		189.346		189.346
Vastrentende waarden				
- Staatsobligaties		141.056		141.056
- Bedrijfsobligaties		139.043		139.043
- High Yield Bonds		54.372		54.372

	31.12.2017 EUR 000	31.12.2016 EUR 000
7.5.2. Langlopende vorderingen		
Annuïteitenlening aan Delta Lloyd		
Stand per 1 januari	3.217	3.475
Aflossing	-268	-258
Stand per 31 december	<u>2.949</u>	<u>3.217</u>

Dit betreft een 4% postnumerando annuïteit die is overeengekomen met Delta Lloyd Levensverzekering N.V. waarbij jaarlijks tot 01.01.2027 een bedrag van EUR 396.664,19 wordt overgemaakt aan het pensioenfonds.

7.5.3. Vorderingen

Lopende interest:

Interest op obligaties	0	79
	<u>0</u>	<u>79</u>

Overige vorderingen:

Kempen Capital Management	2	2
Delta Lloyd	247	210
Nordea	23	0
NNIP	158	0
Werkgevers, bijstorting u.h.v. de uitvoeringsovereenkomst	0	37.321
Overige vorderingen	54	7
	<u>484</u>	<u>37.540</u>

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

	<u>31.12.2017</u>	<u>31.12.2016</u>
	EUR 000	EUR 000
7.5.4. Liquide middelen		
Kasbank	666	402
ABN AMRO Bank	280	956
	<u>946</u>	<u>1.358</u>

Onder de liquide middelen zijn uitsluitend kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen opgenomen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn.

	<u>31.12.2017</u>	<u>31.12.2016</u>
	EUR 000	EUR 000
7.5.5. Reserves		
Algemene reserve		
Stand per 1 januari	60.351	28.587
Resultaat over het boekjaar	39.089	31.764
Stand per 31 december	<u>99.440</u>	<u>60.351</u>
Bestemmingsreserve		
Stand per 1 januari	1.452	1.552
Ontvangen AAOP premies	126	127
Invalideringen en revalideringen	-238	-227
Stand per 31 december	<u>1.340</u>	<u>1.452</u>

De bestemmingsreserve dient als buffer voor het jaarlijkse verschil tussen de premie inkomsten en de mutatie van de voorziening AAOP.

	<u>31.12.2017</u>	<u>31.12.2016</u>
	EUR 000	EUR 000
7.5.6: Technische voorzieningen		
Voorziening pensioenverplichting eigen risico		
Actieve deelnemers	208.461	231.644
Gewezen deelnemers	29.852	28.966
Pensioengerechtigden	227.810	216.488
	<u>466.123</u>	<u>477.098</u>
Aantal deelnemers		
Actieve deelnemers	602	656
Gewezen deelnemers	396	395
Pensioengerechtigden	1.289	1.285
	<u>2.287</u>	<u>2.336</u>

De voorziening pensioenverplichtingen is bepaald volgens de opgebouwde rechten methode en geeft de uit het pensioenreglement voortvloeiende verplichtingen per balansdatum weer van het Pensioenfonds tegenover al haar deelnemers, gewezen deelnemers en gepensioneerden. Bijzondere partners worden niet separaat als deelnemer aangemerkt. Bij toepassing van deze methode ontstaat geen financieringsachterstand.

De technische voorzieningen zijn bepaald met overlevingskansen op basis van de Prognosetafel AG2016, zoals gepubliceerd door het Actuariel Genootschap. Deze tafels zijn toegepast met toepassing van de ervaringscorrecties Towers Watson Ervaringssterftemodel 2014 Individueel.

Het pensioengevend salaris is volgens het Witteveen akkoord gemaximaliseerd op € 103.317. Er vindt binnen het Pensioenfonds voor deze groep van werknemers geen compensatie met netto regeling plaats.

Ontwikkeling VPV	<u>31.12.2017</u> EUR 000	<u>31.12.2016</u> EUR 000
Technische voorziening eind vorig boekjaar	475.988	445.939
- Actuariel benodigd voor nieuwe onvoorwaardelijke aanspraken	10.029	9.390
- Toevoeging in verband met kosten	243	229
- Benodigde interesttoevoeging technische voorzieningen	-1.037	-267
- Overgenomen pensioenverplichtingen	0	1.013
- Uitkeringen	-15.292	-14.751
- Vrijgevallen voor kosten uit de technische voorziening	-382	-370
- Overgedragen pensioenverplichtingen	0	-69
- Overig	-15	-41
Wijziging van de pensioenregeling en/of het pensioenniveau		
- Toeslagverlening	0	0
Wijziging als gevolg van verandering rente termijnstructuur	-5.391	35.809
Wijziging van actuariële grondslagen (tafel AG 2016)	0	816
Resultaat op kanssystemen	822	-1.710
Technische voorziening einde boekjaar	<u>464.965</u>	<u>475.988</u>

Voorziening AAOP

Op verzoek van de aangesloten ondernemingen voert het Pensioenfonds een aanvullende AO-regeling uit ten behoeve van werknemers die zich daarvoor aangemeld hebben.

Op deze regeling is het Witteveen akkoord 2015 van een maximaal verzekerd salaris van € 103.317 niet van toepassing.

Ontwikkeling	<u>31.12.2017</u> EUR 000	<u>31.12.2016</u> EUR 000
Technische voorziening eind vorig boekjaar	1.110	953
- Actuariel benodigd voor nieuwe onvoorwaardelijke aanspraken	42	86
- Benodigde interesttoevoeging technische voorzieningen	-3	-1
- Uitkeringen	-140	-119
- Vrijgevallen voor kosten uit de technische voorziening	-4	-3
Wijziging van de pensioenregeling en/of het pensioenniveau		
- Toeslagverlening	-3	-3
- Wijziging van de pensioenleeftijd	59	0
Wijziging als gevolg van verandering rente termijnstructuur	-1	28
Resultaat op kanssystemen	98	169
Technische voorziening einde boekjaar	<u>1.158</u>	<u>1.110</u>

	2017 EUR 000	2016 EUR 000
7.5.7: Kortlopende schulden		
Werkgevers	686	33
Delta Lloyd	0	56
Loonbelasting en sociale lasten	336	311
Nog te betalen bankkosten	14	12
	<u>1.036</u>	<u>412</u>

Alle kortlopende schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

7.5.8. Risicobeheer

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen.

Het solvabiliteitsrisico is daarmee het belangrijkste risico voor het fonds.

In 2017 heeft het bestuur een evaluatie van de risicoanalyse uitgevoerd. De uitkomsten hiervan vormen mede de basis voor het beleid van het fonds en de toelichting hierna. Dit beleid is verwoord in de ABTN van het fonds. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van de risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vinden plaats na analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van de continuïteitsanalyse en de Asset Liability Management-studie (ALM-studie) die in respectievelijk 2014 en 2017 zijn uitgevoerd.

De uitkomsten van deze analyses zijn de basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid.

Solvabiliteitsrisico

Het solvabiliteitsrisico, oftewel dat het Pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen is daarmee het belangrijkste risico voor het Pensioenfonds. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het Pensioenfonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). De berekening van het vereist eigen vermogen aan het einde van het boekjaar is als volgt:

Risico-categorie	Strategisch	Actueel
S1 Renterisico	4,0%	4,1%
S2 Zakelijke waarden	14,2%	14,5%
S3 Valutarisico	3,3%	3,5%
S5 Kredietrisico	6,6%	6,5%
S6 Verzekeringstechnisch risico	2,8%	2,8%
S10 Actief beheer risico	0,8%	0,8%
Diversificatie (correlatie-effect)	(10,7%)	(11,0%)
Totaal vereist eigen vermogen	21,0%	21,3%

Renterisico (S1)

Het renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen verandert als gevolg van de ontwikkelingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan gemeten worden door middel van de duratie. De duratie is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het strategische beleid van het Pensioenfonds is om het renterisico van de pensioenverplichtingen voor 30% af te dekken, met een bandbreedte van +/- 10%. De feitelijke mate van renteafdekking ligt eind 2017 op 29,8%. Het Pensioenfonds realiseert afdekking van renterisico door meer langlopende vastrentende stukken aan te houden in plaats van aandelen.

Monitoring

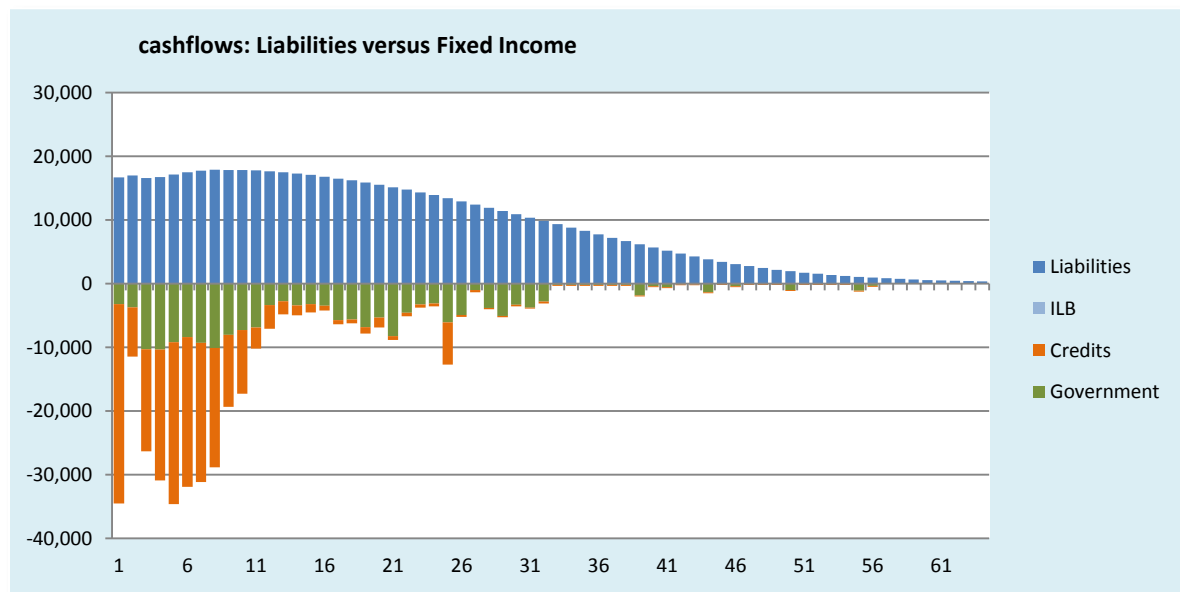
Het bestuur monitort op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report of de renteafdekking nog binnen de afgesproken bandbreedte blijft.

In uitzonderlijke gevallen kan het bestuur van deze bandbreedte afwijken.

Beheersmaatregel

De mate van rente-afdekking wordt bepaald na consultatie met de onderneming. Het bestuur heeft solide afspraken met de onderneming over bijstortingsverplichting in geval van onderdekking en reservetekort.

Onderstaande tabel laat de verhouding zien tussen de verwachte vastrentende ingaande en uitgaande kasstromen zien.

Een specificatie van de duratie van fixed income is als volgt opgebouwd:

Portefeuille 2017	Duratie
Obligaties	
Delta Lloyd	
- Collateralized Bond Fund	4,4
- Sub-Sovereign Bond Fund	6,3
- Sovereign Bond Fund	7,3
- Sovereign LT Bond Fund	10,5
- Sovereign XLT Bond Fund	17,6
Nordea	
- European Corporate Bond Fund	6,9
Pimco	
- Global High Yield Bond Fund	3,4

Koersrisico Zakelijke waarden (S2)

Dit risico is het risico als gevolg van het blootstaan aan wijzigingen in marktprijzen van verhandelbare financiële instrumenten binnen een (handels-)portefeuille.

Het strategische beleid van het Pensioenfonds is om voor 40% (met een bandbreedte van +/- 5%) te beleggen in risicovolle assets (aandelen). Door maandelijkse monitoring zorgt het Pensioenfonds ervoor dat tijdige bijstelling (rebalancing) plaatsvindt indien dat nodig is. Het marktrisico wordt nauwkeurig gemonitord in de drie-maandelijkse performance and risk evaluation rapportages.

Monitoring

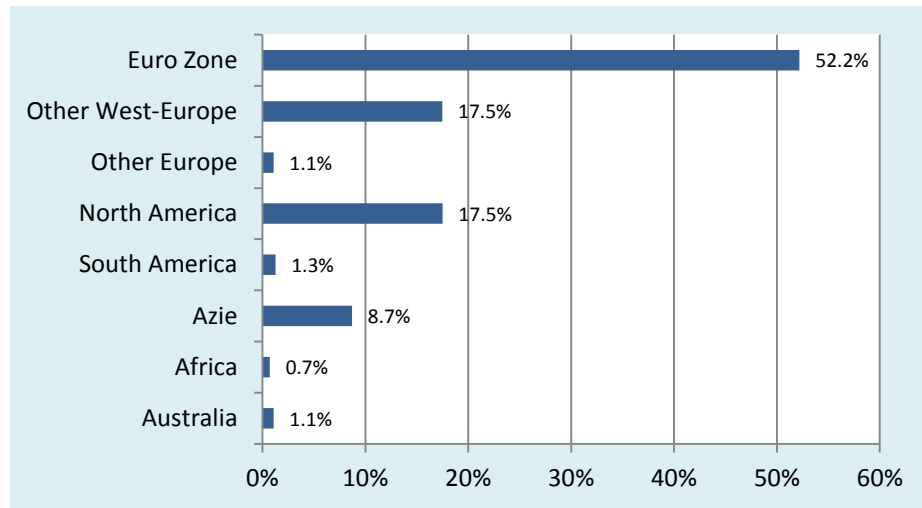
Het bestuur monitort op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report het vastgoed en aandelenrisico. Hierbij wordt o.a. het beleggingsresultaat van alle afzonderlijke vermogensbeheerders geëvalueerd, de feitelijke beleggingsmix in detail vergeleken met de strategische mix, aspecten berekend (en gemonitord) zoals het rente-afdeckingspercentage, allocatie naar ratings en de ontwikkelingen van het vereist eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad. Het Pensioenfonds ontvangt maandelijks rapportages van vermogensbeheerders om inzicht te krijgen.

Beheersmaatregel

Door monitoring op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report zorgt het Pensioenfonds ervoor dat tijdige bijstelling (rebalancing) plaatsvindt indien dat nodig is. Het vastgoed- en aandelenrisico wordt verder beheerst door het aanbrengen van een goede spreiding binnen de portefeuille (diversificatie).

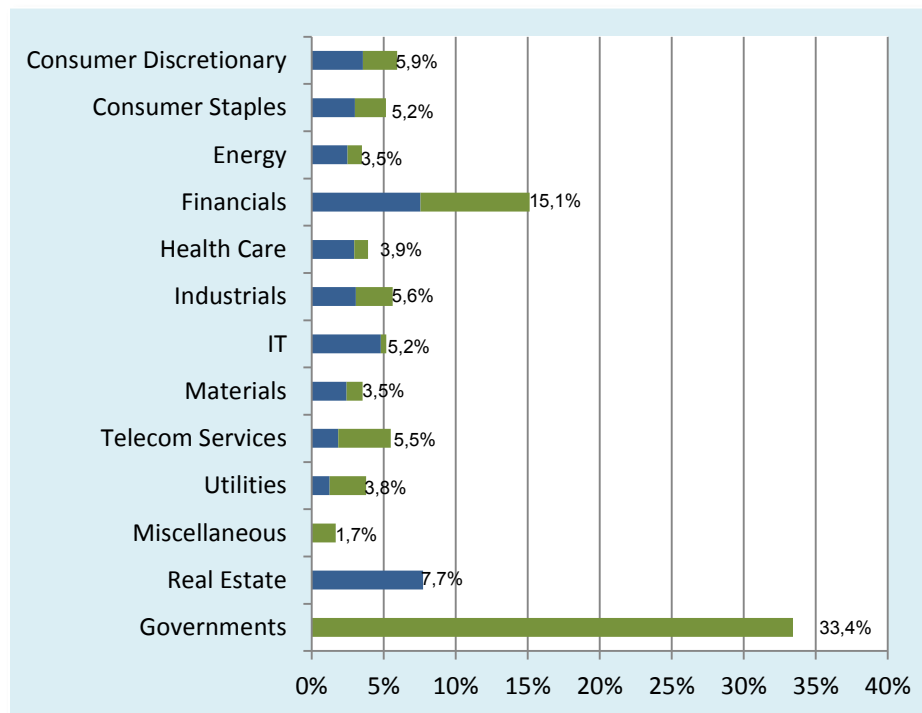
Segmentatie van de beleggingen per regio:

Portfolio By Region

Segmentatie van de beleggingen per sector:

Portfolio By Industry

■ Equity Portfolio
■ Fixed Income Portfolio

Valutarisico (S3)

Het Pensioenfonds belegt ook in buitenlandse waardepapieren, waardoor het Pensioenfonds gevoelig kan zijn voor koersschommelingen van de betreffende valuta ten opzichte van de euro.

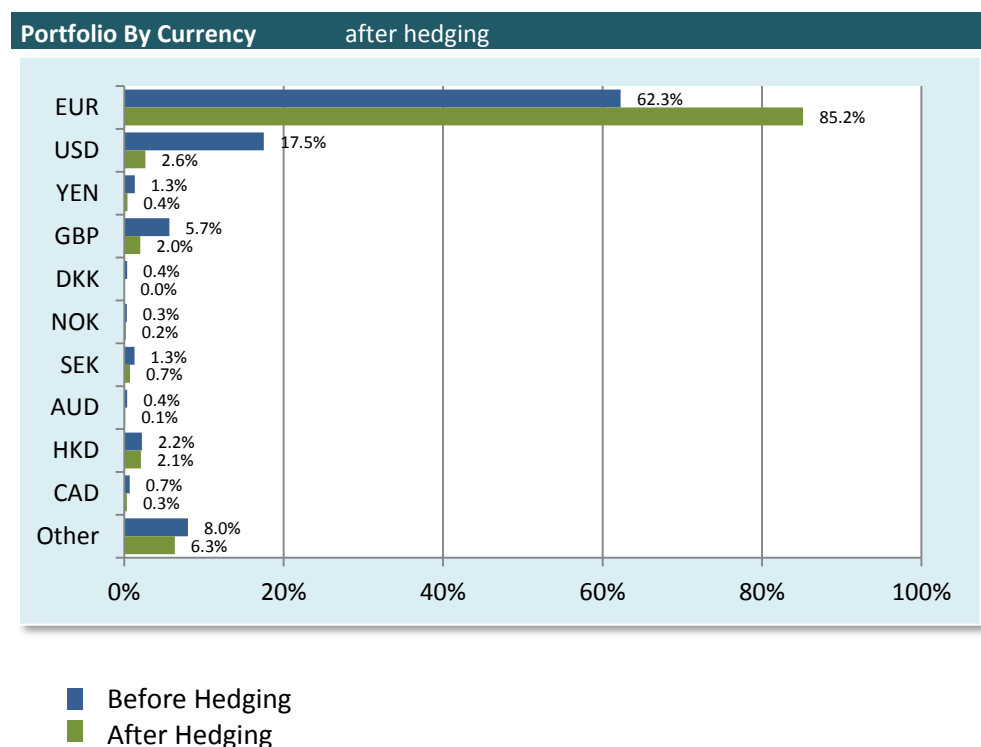
Monitoring

Het bestuur monitort op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report het valutarisico.

Beheersmaatregel

Om dit risico te beheersen, worden de fondsen grotendeels gehedged in Euro voor zover dit buitenlandse valuta betreft. Het resterende valutarisico in de portefeuille van het pensioenfonds is hierdoor zeer beperkt.

De valutapositie voor en na afdekking is als volgt:

In de solvabiliteitstoets van het Pensioenfonds is in de buffers voor het valutarisico rekening gehouden met bovenstaande valutaposities en afdekkingen.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico dat een tegenpartij contractueel of andere overeengekomen verplichtingen (waaronder verstrekte kredieten, (annuïteiten)leningen, vorderingen, ontvangen garanties) niet nakomt, al dan niet als gevolg van het aan restricties onderhevig zijn van buitenlandse betalingen.

In de vaststelling van het kredietrisico is gebruik gemaakt van de kasstromen. De buffer voor het kredietrisico zoals opgenomen in het VEV bedraagt feitelijk 21,3% en strategisch 21,0%.

Monitoring

Het tegenpartijrisico wordt periodiek gemonitord.

Beheersmaatregel

Er wordt gebruik gemaakt van gerenommeerde tegenpartijen met een goede reputatie, waardoor dit risico wordt beperkt. Tevens is het vermogensbeheerders niet toegestaan om stukken uit te lenen (security lending), tenzij er voldoende afdekking van het risico wordt geboden. Tot slot worden banktegoeden minimaal aangehouden en zo nodig gespreid over meerdere partijen.

De kredietwaardigheid van de vastrentende waarden op basis van de ratings is per ultimo 2017 als volgt.

Portefeuille 2017	AAA	AA	A	BBB	-BBB
Obligaties					
Delta Lloyd					
- Collateralized Bond Fund	42%	41%	17%		
- Sub-Sovereign Bond Fund	31%	55%	8%	6%	
- Sovereign Bond Fund	33%	46%	9%	12%	
- Sovereign LT Bond Fund	35%	57%	6%	2%	
- Sovereign XLT Bond Fund	39%	60%	1%		
Nordea					
- European Corporate Bond Fund	5%	6%	32%	52%	5%
Pimco					
- Global High Yield Bond Fund	2%	8%		5%	85%

Verzekeringstechnisch risico (S6)

Het belangrijkste verzekeringstechnische risico is het langlevensrisico. Dit is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan verondersteld bij de vaststelling van de premie en de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen.

Monitoring

Bij nieuwe publicaties zal het bestuur besluiten over te gaan op de nieuwste generatietafels.

Beheersmaatregel

Het bestuur hanteert prudente en realistisch geachte grondslagen voor vaststelling van verplichtingen en premies. Het Pensioenfonds berekent de voorziening pensioenverplichtingen op basis van de meest recente AG-prognosetafel (Prognosetafel AG2016), zoals gepubliceerd door het Actuarieel Genootschap met adequate correcties voor ervaringssterfte (Towers Watson Ervaringssterftemodel 2014 Individueel). Hierdoor wordt rekening gehouden met toekomstige verbetering van de levensverwachting. Het overlijdensrisico en het arbeidsongeschiktheidsrisico is herverzekerd bij een externe verzekeringsmaatschappij, Delta Lloyd Levensverzekering N.V..

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het Pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen.

De buffer voor het kredietrisico zoals opgenomen in het VEV is vastgesteld op nihil.

Monitoring

Het bestuur ontvangt van de uitvoerder jaarlijks een liquiditeitsprognose met maandelijks update.

Beheersmaatregel

Dit risico is onder normale omstandigheden niet aanwezig. Het Pensioenfonds houdt voldoende ruimte aan door op korte termijn gebruik te maken van liquiditeitsprognoses waarbij ook rekening wordt gehouden met inkomsten zoals premies. Bovendien bestaat nagenoeg de gehele beleggingsportefeuille uit liquide beleggingen.

Concentratierisico (S8)

Algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie.

Monitoring

Het bestuur monitort op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report het concentratierisico. Met behulp van de 3-jaarlijkse ALM-studie wordt risico en impact inzichtelijk gemaakt.

Beheersmaatregel

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie. Het Pensioenfonds heeft momenteel geen concentratierisico aangeduid.

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico betreft het risico dat ontstaat als gevolg van het falen of tekortschieten van interne processen, menselijke en technische tekortkomingen, en onverwachte externe gebeurtenissen. In het standaardmodel voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is de gevoeligheid van het eigen vermogen voor operationeel risico (S9) gelijkgesteld aan 0%.

Dit betekent niet dat het Pensioenfonds geen operationeel risico loopt bij de uitvoering van hun activiteiten. Hiervoor verwijzen we naar de niet-financiële risico's.

Actief beheer risico (S10)

Onder actief beheer verstaat men de afwijkende posities die door de vermogensbeheerders in de beleggingsportefeuille worden ingenomen ten opzichte van de strategische portefeuilles. De mate van actief beheer wordt bepaald aan de hand van een ex-ante tracking error (TE). Deze tracking error meet de verwachte afwijking tussen het rendement van een beleggingsportefeuille en het rendement op een benchmarkportefeuille.

Een lage tracking error impliceert dat de afwijkingen van het feitelijke rendement ten opzichte van het rendement van de gekozen benchmark klein zijn geweest of zullen zijn in de toekomst, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat de afwijkingen van het feitelijke rendement duidelijk van de benchmark afwijkt.

Het risicoscenario voor actief beheer risico in het standaardmodel is vooralsnog alleen op het aandelenrisico (beursgenoteerde aandelen) van toepassing.

De buffer voor het actief beheer risico zoals opgenomen in het VEV bedraagt feitelijk en strategisch 0,8%.

Monitoring

Het bestuur monitort op kwartaalbasis middels een Performance & Risk Evaluation Report het actief beheer risico. Met behulp van de 3-jaarlijkse ALM-studie wordt risico en impact inzichtelijk gemaakt.

Beheersmaatregel

Op kwartaalbasis wordt de performance per beleggingscategorie vergeleken met de gehanteerde benchmarks. Op basis van de maandoverzichten worden vermogensbeheerders gevraagd opheldering te geven bij extreme uitslagen, zowel absoluut (binnen de markt) als relatief (ten opzichte van de markt). Minimaal eens per jaar vindt een evaluatie plaats van elke vermogensbeheerder, waarbij in detail het gevoerde beleid (beleggingsstrategie en performance attributie), de organisatie en het beleggingsproces wordt besproken.

Niet financiële risico's

Monitoring en rapportage

Onder monitoring wordt verstaan de controle, bewaking en aanpassing van de beheersing, alsmede de bewaking van de (bruto en netto) risico's zelf. Ter invulling van de monitoring is een proces ingericht dat leidt tot een rapportage aan het bestuur op kwartaalbasis. Hierbij wordt gebruik gemaakt van verschillende rapportages en vormen van informatieverstrekking, zoals opgenomen in de jaarkalender van het pensioenfonds. Gedurende het kwartaal monitort het verantwoordelijke bestuurslid, met ondersteuning van de adviseur, de ontwikkelingen (in- en extern) die mogelijk impact kunnen hebben op het risico. Daar waar nodig zal aanvullende informatie opgevraagd worden bij de diverse uitbestedingspartners. Tezamen met de verschillende (kwartaal)rapportages van de uitbestedingspartners, wordt de uitkomst aan het bestuur gerapporteerd op kwartaalbasis.

De kwartaalrapportage voor de niet-financiële risico's geeft inzicht in:

- Hoeveel er het afgelopen kwartaal issues zijn geweest op IRM gebied;
- Eventuele corrigerende maatregelen die genomen zijn;
- (Externe) ontwikkelingen die van belang zijn voor de risico's van het pensioenfonds.

Omgevingsrisico

Omgevingsrisico is het risico dat het Pensioenfonds loopt als gevolg van veranderingen op het gebied van concurrentie verhoudingen, markt, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat.

De volgende sub-risico's zijn geïdentificeerd onder omgevingsrisico:

- Ondernemingsrisico.
- Reputatie.
- Afhankelijkheid.
- Marktverhouding.

Het bestuur beheerst dit risico op de volgende wijze:

- Het bestuur heeft korte lijnen met de onderneming, om verrassingen op het vlak van financiering te minimaliseren.
- Het bestuur heeft goede exit-voorwaarden met de sponsor afgesproken.
- Bestuur doet enkel zaken met gerenommeerde aanbieders.
- Monitoring door externe adviseur en bestuur d.m.v. interne en externe rapportage.

Operationeel risico

Operationele risico's betreffen met name risico's die voortvloeien uit ondoelmatige procesinrichting of procesuitvoering.

De volgende sub-risico's zijn geïdentificeerd onder operationeel risico:

- Verwerking van wijzigingen.
- Informatie.

- Kosten.
- Productontwikkeling.

Het bestuur beheerst dit risico op de volgende wijze:

- Het bestuur wordt voldoende bijgestaan door externe partijen.
- Het bestuur is op de hoogte van de actualiteiten.
- SLA rapportages van administratie uitvoerder. Periodiek overleg met uitvoerder. Interne en externe controle procedures.
- Tenminste 2 weken voor de vergadering worden de stukken toegestuurd.
- Bestuursleden krijgen van sponsor voldoende tijd en mogelijkheden om deze informatie op te nemen.
- Volgens geldende uitvoeringsovereenkomst worden de kosten betaald door de sponsor.
- Jaarlijks vindt een toets plaats om te bezien of de hoogte van de kostenvoorziening nog toereikend is.

Uitbestedingsrisico

Uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit worden geschaad van aan derden uitbestede werkzaamheden, door derden ter beschikking gesteld personeel, en door derden ter beschikking gestelde apparatuur, systemen en software.

De volgende sub-risico's zijn geïdentificeerd onder operationeel risico:

- Algemeen.
- Continuïteit.

Het bestuur beheerst dit risico op de volgende wijze:

- Periodiek SLA rapportage van uitvoerder en periodiek overleg (voortgangsoverleg) met Pensioenadministrateur.
- Periodiek evaluatie-overleg met diverse externe adviseurs.
- Continue monitoring door bestuur.
- Bestuur zorgt voor voldoende kennis om countervailing party te zijn.
- Bestuur wordt ondersteund door externe partijen (adviseurs).
- Analyse van het COS3000 rapport van Conduent (pensioenadministrateur)

IT-risico

IT risico is het risico dat het Pensioenfonds wordt geschaad doordat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continue of onvoldoende beveiligd worden ondersteund door IT.

De volgende sub-risico's zijn geïdentificeerd onder operationeel risico:

- Bescherming (privacy/datalekken).
- Continuïteit (kwaliteit software, hardware, back-ups).
- Functiescheiding IT.

Het bestuur beheerst dit risico op de volgende wijze:

- In de uitbestedingsovereenkomst zijn specifieke afspraken gemaakt over kwaliteit en levering.
- De pensioenuitvoerder Conduent heeft haar IT systeem ondergebracht bij Xerox. Hiervoor heeft Xerox een ISAE3402-II certificering.
- Daarnaast vindt er dagelijks een back-up plaats van de administratie.
- Het Pensioenfonds werkt op het internationale netwerk van Yara. Dit wordt dagelijks geback-up't en apart bewaard. Yara heeft een servicecontract met bijbehorende SLA met leverancier DXC. Zij zijn in het bezit van een ISO 9001, ISO 27001 en ISO17025 verklaring.
- De toegankelijkheid tot de stukken wordt afgeschermd met autorisaties.

Integriteitsrisico

Onder integriteitsrisico wordt verstaan het risico van sancties en schade als gevolg van het niet-integer of onethisch handelen of gedragen van de organisatie, het bestuur, de medewerkers of betrokken derden. Dit betreft ook het schaden van de reputatie, de missie of de (kwaliteits-) doelstellingen van het Pensioenfonds. Een en ander gerelateerd aan wettelijke normen, maatschappelijke opvattingen en door het Pensioenfonds zelf gestelde normen.

De volgende sub-risico's zijn geïdentificeerd onder integriteit:

- Ontduiking / Ontwijking fiscale regelgeving.
- Omkoping.
- Onjuiste invulling van de poortwachterfunctie.
- Belangenverstrengeling.
- Benadeling van derden (stakeholders).
- Misbruik van voorwetenschap.

Het bestuur beheerst dit risico op de volgende wijze:

- Het bestuur doet enkel zaken met gerenommeerde aanbieders.
- Ieder bestuurslid ondertekent de gedragscode. Het Pensioenfonds heeft een procuratiebeleid en werkt met het 4-ogen principe.
- Tevens worden door de pensioenadministrateur Conduent logische controles uitgevoerd
- Het bestuur ontvangt periodieke SLA rapportages.
- Individuele bestuurder heeft individueel geen volmacht om vermogen onder te brengen bij andere partij.
- Vermogensbeheerders confirmeren dat zij geen zaken doen met partijen op de sanctielijst.
- Het Pensioenfonds heeft een klachten en geschillenprocedure, klokkenluidersregeling etc. Daarnaast is het ethiekbeleid van de onderneming voor de actieve bestuursleden van toepassing.

Juridisch risico

Juridisch risico is het risico van sancties en verlies door het niet naleven van formele afspraken (contracten), niet contractuele verplichtingen en wet- en regelgeving.

De volgende sub-risico's zijn geïdentificeerd onder integriteit:

- Wetgevingsrisico.
- Niet-contractuele rechten.
- Niet-contractuele verplichtingen.

Het bestuur beheerst dit risico onder andere op de volgende wijze:

- Juridische check van documenten wordt gedaan door Willis Towers Watson.
- Bestuur laat nieuwe contracten juridisch toetsen.
- Daarnaast wordt er met gerenommeerde partijen gewerkt.
- Uitvoeringsovereenkomst is overeengekomen met cao partners
- Het bestuur laat zich informeren over actualiteiten en mogelijke toekomstige wijzigingen.

7.6 Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen

Technische winstdeling herverzekeringsovereenkomst

Voor de inhoud en uitvoering van deze overeenkomst verwijzen wij naar de tekst in 5.5 Financiële paragraaf.

Waardeoverdrachten

Uitmo 2017 zijn er 7 openstaande verzoeken tot uitgaande waardeoverdracht aanwezig. en 1 verzoek tot inkomende waardeoverdracht aanwezig. Van de 7 openstaande verzoeken tot uitgaande

waardeoverdrachten zijn er 5 die op hold staan vanwege een te lage dekkingsgraad bij de andere uitvoerder. Van de overige verzoeken loopt het proces.

Langlopende contractuele verplichtingen

Het Pensioenfonds heeft begin 2014 een uitbestedingsovereenkomst gesloten met Conduent voor een periode van vijf jaar. De kosten samenhangend met deze uitbestedingsovereenkomst komen ten laste van de werkgever.

7.7. Verbonden partijen

De aangesloten werkgevers, de bestuursleden, de leden van het verantwoordingsorgaan, de toegewezen HR service medewerker van de werkgever, adviserend actuaire en externe voorzitter beleggingscommissie worden aangemerkt als verbonden partij. Alle verbonden personen hebben de gedragscode ondertekend.

De bestuursleden en leden van het verantwoordingsorgaan die actief deelnemer van het pensioenfonds zijn, zijn in dienst van een van de werkgevers.

Tussen het pensioenfonds en de werkgevers is een uitvoeringsovereenkomst inzake de financiering en uitvoering van de pensioenregeling gesloten.

Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan de verbonden partijen en heeft ook anderszins geen vorderingen op hen. Inzake beloning van bestuurders verwijzen wij naar artikel 5.1.

7.8. Toelichting op de onderscheidende posten van de staat van baten en lasten

	<u>2017</u> EUR 000	<u>2016</u> EUR 000
7.8.1 Premiebijdragen		
Premiebijdragen	8.212	8.527
Bijstorting werkgevers uit hoofde van de Uitvoeringsovereenkomst	0	37.321
	<u>8.212</u>	<u>45.848</u>

In 2017 zijn de premies AAOP ten bedrage van € 126.000 ten gunste van de bestemmingsreserve geboekt (2016: € 127.000).

Afhankelijk van de toeslagbeleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds kan naast de gedempte kostendekkende pensioenpremie een additionele premie worden geheven of een korting worden verleend.

Indien de toeslagbeleidsdekkingsgraad van het Pensioenfonds ultimo boekjaar lager is dan 5%-punt onder de vereiste dekkingsgraad, zal een additionele bijdrage in rekening worden gebracht van:

- Het positieve verschil tussen 107% en de toeslagbeleidsdekkingsgraad ultimo boekjaar voor bijstorting ten opzichte van de VPV ultimo boekjaar én
- 1/10 van het verschil tussen 5%-punt onder de vereiste dekkingsgraad en de toeslagbeleidsdekkingsgraad die minimaal op 107% wordt gesteld ingeval deze lager is.

Ultimo 2017 bedroeg de toeslagbeleidsdekkingsgraad (vóór bijstorting door de werkgevers) 118,9% waardoor geen additionele bijdrage van de aangesloten werkgevers vereist is (2016: € 37.321.000).

De kostendeekkende, gedempte en feitelijke premie zijn als volgt:

	2017 EUR 000	2016 EUR 000
Feitelijke premie	8.338	45.848
Kostendeekkende premie	8.338	8.654
Gedempte kostendeekkende premie	12.602	11.868

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord.

De samenstelling van de premies 2017 is als volgt:

	Feitelijke premie EUR 000	Kostendeekkende premie EUR 000	Gedempte kostendeekkende premie EUR 000
Inkoop onvoorwaardelijke opbouw	4.756	10.449	4.756
Solvabiliteitsopslag	980	2.153	980
Opslag voorwaardelijke opbouw	2.602	0	2.602
Totaal premiebijdragen	8.338	12.602	8.338

7.8.2. Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

2017	Directe beleggings- opbrengsten EUR 000	Indirecte beleggings- opbrengsten EUR 000	Kosten van vermogens- beheer EUR 000	Totaal EUR 000
Vastgoedbeleggingen	457	4.568	-358	4.667
Aandelen	1.547	24.828	-433	25.942
Vastrentende waarden	362	5.063	-932	4.493
Totaal	2.366	34.459	-1.723	35.102

2016	Directe beleggings- opbrengsten EUR 000	Indirecte beleggings- opbrengsten EUR 000	Kosten van vermogens- beheer EUR 000	Totaal EUR 000
Vastgoedbeleggingen	328	-765	-25	- 462
Aandelen	1.399	12.815	7	14.221
Vastrentende waarden	459	16.061	191	16.711
Totaal	2.186	28.111	173	30.470

De totale kosten die toegerekend kunnen worden aan de beleggingen over 2017 bedroegen € 1.723.000. (2016: € 1.619.000). Vanaf 2017 worden de vermogensbeheerkosten apart getoond. In 2016 waren deze deels (€ 1.792.000) inbegrepen in de directe beleggingsopbrengsten.

	<u>2017</u> EUR 000	<u>2016</u> EUR 000
7.8.3: Pensioenuitkeringen		
Ouderdomspensioen	-12.047	-11.556
Nabestaandenpensioen	-3.228	-3.199
Wezenpensioen	-17	-19
AAOP uitkeringen	-140	-129
Afkopen	0	-1
	<u>-15.432</u>	<u>-14.904</u>
 7.8.4. saldo herverzekering		
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorziening	16	-305
	<u>16</u>	<u>- 305</u>
 7.8.5. saldo overdrachten van rechten		
Inkomende waardeoverdrachten	0	703
Uitgaande waardeoverdrachten	0	-45
	<u>0</u>	<u>658</u>
 7.8.6: Pensioenuitvoeringskosten		
Bankkosten	-18	-21
Bezoldiging bestuur	-3	-4
	<u>- 21</u>	<u>- 25</u>

Alle andere kosten, zoals administratiekosten, accountantskosten, kosten van de waarmerkende en adviserende actuaris, contributies en bijdragen bedragen 915 KEUR (2016: 874 KEUR) en worden betaald door de werkgever en zijn derhalve niet verantwoord in de pensioenuitvoeringskosten van het pensioenfonds.

De vertegenwoordiger namens gepensioneerden in het bestuur heeft een vergoeding van € 1.200,- ontvangen en 5 gepensioneerden leden van het verantwoordingsorgaan hebben een totale vergoeding ontvangen van € 2.175,-

Personeel

Het Pensioenfonds had in 2017, alsmede in 2016 geen personeel in dienst.

8. Ondertekening van de jaarrekening

Sluiskil, 7 juni 2018

P. Vlaeminck, voorzitter

P.J. van der Ploeg, bestuurslid

E. ten Berge, bestuurslid

M. Vereecken, bestuurslid

M. Zwijns, secretaris

E. van der Sneppen, bestuurslid

9. Overige gegevens

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo baten en lasten

Op grond van de statuten kan het bestuur besluiten wat te doen met het saldo van baten en lasten.

Voorstel tot bestemming van het resultaat over het boekjaar 2017

Het bestuur van het Pensioenfonds stelt voor de winst over het boekjaar 2017 ad € 39.286.000 toe te voegen aan de Algemene Reserve.

Dit voorstel is, vooruitlopend op de goedkeuring van het bestuur van het Pensioenfonds, in de balans verwerkt.

Verklaring van de actuaris

Hiervoor wordt verwezen naar de op pagina 62 en 63 opgenomen verklaring.

Accountantsverklaring

Hiervoor wordt verwezen naar de op pagina 64 tot en met 71 opgenomen verklaring.

10.1 Verklaring van de actuaaris

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Yara Nederland te Sluiskil is aan Triple A – Risk Finance Certification B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017.

Onafhankelijkheid

Als waarmederkend actuaaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Yara Nederland, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Omdat Triple A – Risk Finance Certification B.V. beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Triple A – Risk Finance Certification B.V. wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 1.750.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 135.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik ondermeer onderzocht of:

- ☐ de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- ☐ de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- ☐ het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-personregel

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuariel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld. Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum ten minste gelijk aan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch ten minste gelijk aan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Yara Nederland is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Amsterdam, 7 juni 2018
drs. P.H.A. Heesterbeek AAG

verbonden aan Triple A – Risk Finance Certification B.V

10.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur van Stichting Pensioenfonds Yara Nederland

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Yara Nederland per 31 december 2017 en van het resultaat over 2017, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2017 van Stichting Pensioenfonds Yara Nederland ('de Stichting') te Terneuzen gecontroleerd.

De jaarrekening omvat:

- 1 de balans per 31 december 2017;
- 2 de staat van baten en lasten over 2017; en
- 3 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van de Stichting zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

MATERIALITEIT

- Materialiteit van EUR 2,7 miljoen
- 0,5% van het pensioenvermogen

KERNPUNTEN

- De waardering van niet-beursgenoteerde beleggingen
- De waardering van technische voorzieningen
- Initiële controleopdracht

GOEDKEUREND OORDEEL

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 2,7 miljoen. Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen (bestaande uit de algemene reserves en de technische voorzieningen) per 31 december 2017 [0,5%]. Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de beleidsdekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 135.000 rapporteren aan het bestuur alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen uitbesteed aan diverse externe vermogensbeheerders. De pensioenadministratie is uitbesteed aan ACS HR Solutions Nederland B.V. De jaarrekening wordt

opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door de externe vermogensbeheerders van de Stichting en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door ACS HR Solutions Nederland B.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van ACS HR Solutions Nederland B.V., zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (ISAE 3402 type II-)rapportage.

Ten aanzien van de uitbestedingen aan externe vermogensbeheerders maken wij geen gebruik van de werkzaamheden van andere onafhankelijke accountants omdat wij een gegevensgerichte controleaanpak hanteren en daarom geen gebruik hoeven te maken van interne beheersingsmaatregelen van de betreffende externe vermogensbeheerders om voldoende en geschikte controle-informatie te kunnen verkrijgen als basis voor ons oordeel over de jaarrekening.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij en bespreken wij met de andere onafhankelijke accountant, de in de ISAE 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2017 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan ACS HR Solutions Nederland B.V.

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten van (in)directe beleggingsopbrengsten, premiebijdragen en uitkeringen hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen beleggingen, beleggingsstromen, mutaties in de pensioenadministratie, premiebijdragen en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverleners onderzocht.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De waardering van niet-beursgenoteerde beleggingen

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit noot 7.5.1. bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 552,1 miljoen (98%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata en dat voor EUR 11,4 miljoen (2%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen waarin niet gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata. Het bepalen van de marktwaarde voor deze beleggingscategorieën is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van deze beleggingscategorieën een kernpunt in onze controle.

In de toelichting onder noot 7.3 en 7.4 geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer, alsmede de gehanteerde waarderingmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van deze beleggingscategorieën. In noot 7.5.1 is de waarderingonzekerheid van de beleggingen op balansdatum toegelicht.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Wij maken gebruik van de beheersmaatregelen die zijn ingericht door het bestuur op het vermogensbeheer en de beleggingsadministratie. Deze relevante beheersmaatregelen zijn gericht op de aanstelling van betrouwbare fondsmanagers en de betrouwbare aanlevering van, en toereikende evaluatie op, periodieke performancecijfers. Daarnaast hebben wij de aansluiting vastgesteld tussen de financiële administratie en actuele financiële rapportages van fondsmanagers, indien nodig gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Vervolgens hebben wij de waardering van beleggingen gebaseerd op afgeleide marktnoteringen, nettocontantewaardeberekeningen en andere geschikte waarderingsmodellen onderzocht.

De waardering van beleggingen waarbij de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen waarin gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata, hebben wij onderzocht met gebruikmaking van een eigen waarderingsspecialist. Onze waarderingsspecialist heeft de gehanteerde waarderingen vergeleken met zelfstandig bepaalde waarderingen op basis van zelfstandig verkregen in de markt waarneembare prijzen.

De waardering van beleggingen waarbij de waardering gebaseerd is op waarderingsmodellen waarin niet gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata hebben wij getoetst aan de hand van recente, door een andere onafhankelijke accountant gecontroleerde jaarrekeningen. Wij hebben hierbij onder meer aandacht besteed aan consistentie met de waarderingsgrondslagen van de Stichting ten opzichte van die van het beleggingsfonds alsmede de strekking van de verklaring van de andere onafhankelijke accountant.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingsmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn.

Wij vinden de waardering van de beleggingen evenwichtig bepaald.

De waardering van de technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorzieningen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de marktrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariel deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt in onze controle.

Het bestuur heeft in de toelichting in noot 7.4 de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. In noot 7.5.8. is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaire die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaire over de te volgen aanpak, de aandachtspunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaire. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de werkzaamheden van de certificerend actuaire geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het resultaat in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Initiële controleopdracht

Omschrijving

Met ingang van boekjaar 2017 is KPMG Accountants N.V. (hierna: 'KPMG') de externe accountant van de Stichting. Hiermee is de controle van de Stichting voor ons een zogenoemde initiële controleopdracht. Aanvullende overwegingen zijn van belang bij de uitvoering van deze opdracht.

Voor de controle van de jaarrekening van de Stichting is het van belang dat we zekerheid verkrijgen over de beginbalans per 1 januari 2017 en voldoende inzicht in de Stichting, haar omgeving en specifieke risico's om tot een deugdelijke controleaanpak te komen. Wij maken daarbij tevens gebruik van de werkzaamheden van de voorgaande accountant. Vanwege het significante effect dat deze initiële controleopdracht heeft gehad op onze controlewerkzaamheden beschouwen wij dit als een kernpunt van onze controle.

Onze aanpak

Na de benoeming als nieuwe accountant hebben we werkzaamheden verricht om een effectieve transitie van de voorgaande accountant te waarborgen.

Onze belangrijkste werkzaamheden omvatten, maar zijn niet beperkt tot:

- het verkrijgen van initieel inzicht in de Stichting met betrekking tot onder andere de regeling, beleidsdocumenten, uitbestedingsrelaties en het raamwerk voor interne beheersing alsmede de toegepaste grondslagen voor financiële

Initiële controleopdracht

- verslaggeving en financiële rapportages;
- het bespreken met de voorgaande accountant van de gehanteerde materialiteit, de scope en risico's zoals die door de voorgaande accountant zijn geïdentificeerd alsmede de geschiktheid van gehanteerde grondslagen en het door de voorgaande accountant uitgebrachte accountantsverslag;
- het uitvoeren van een review op het controledossier van de voorgaande accountant inzake de jaarrekening 2016 conform de hiervoor geldende standaarden;
- het op basis van documentatie en gesprekken met sleutelfunctionarissen in kaart brengen van de specifieke risico's in relatie tot de financiële verslaggeving en de jaarrekening van de Stichting;
- het opstellen van een controleplan 2017 op basis van bovenstaande input en het bespreken hiervan met het bestuur tijdens de vergadering van 21 september 2017.

Onze observatie

Tijdens het uitvoeren van onze werkzaamheden hebben wij zekerheid verkregen bij de werkzaamheden van de voorgaande accountant om onze controle van de jaarrekening 2017 te plannen en uit te voeren. Wij hebben adequaat inzicht in de Stichting, haar omgeving en specifieke risico's verkregen en dit verwerkt in onze controleaanpak.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- de kerncijfers;
- het bestuursverslag (bestaande uit de hoofdstukken: Karakteristieken van het Pensioenfonds, Organisatie, Verslag van het bestuur);
- de overige informatie (bestaande uit de hoofdstukken: Voorwoord, Overige gegevens, Verslag van de visitatiecommissie en reactie van het bestuur, Verslag van de compliance officer en reactie van het bestuur)

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie die op grond van Titel 9 Boek 2 BW wordt vereist.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsels moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;

- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een entiteit haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Utrecht, 7 juni 2018

KPMG Accountants N.V.

P. Smit RA

Bijlage 1: Visitatiecommissie

Verslag van de visitatiecommissie

Stichting Pensioenfonds Yara (hierna het pensioenfonds of het fonds) heeft onderstaande visitatiecommissie verzocht een visitatie uit te voeren in het eerste kwartaal van 2018.

De Pensioenwet geeft aan dat de visitatiecommissie toezicht houdt op het beleid en de algemene gang van zaken, adequate risicobeheersing en op evenwichtige belangenafweging.

De Code Pensioenfondsen voegt daaraan toe: de visitatiecommissie draagt bij aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering.

De visitatiecommissie past de VITP-Toezichtcode toe. Toepassing is niet wettelijk verankerd, maar wel aanbevolen door de VITP (Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector).

De toepassing is op basis van het principe “pas toe of leg uit”. De visitatiecommissie heeft de VITP-Toezichtcode toegepast bij de organisatie en opzet van de uit te voeren visitatie door het te hanteren normenkader (vermeld bij de diverse onderdelen van deze rapportage) vast te stellen.

Conform hoofdstuk 5 van de VITP-Toezichtcode betreft de visitatiecommissie de volgende onderwerpen in haar toezicht: het functioneren van de governance, het functioneren van het bestuur, transparante en begrijpelijke communicatie, de naleving van de Code Pensioenfondsen en cultuur en gedrag.

Tevens heeft de commissie de VITP-Toezichtcode toegepast door bij de afronding van de werkzaamheden vast te stellen of en hoe de normen van deze code zijn nageleefd.

Het bestuur van het fonds is na raadpleging van het verantwoordingsorgaan en na overleg met de visitatiecommissie tot de volgende thema's gekomen:

- Opvolging vorig visitatierapport;
- Risicomanagement: inrichting, controle en toezicht;
- Uitbestedingsbeleid: inrichting, controle en toezicht
- Beleggingsbeleid: uitvoering en monitoring;
- Governance van bestuur, VO: inrichting van het fonds en de samenwerking tussen de verschillende organen;
- Communicatiebeleid & uitvoering.

De visitatie heeft betrekking op 2017.

Naar de mening van zowel visitatiecommissie als het bestuur van het fonds zijn in deze visitatie alle van tevoren aangewezen thema's besproken. Mocht achteraf blijken dat er door nieuwe informatie en/of documentatie, die niet bekend was bij de visitatiecommissie, andere conclusies getrokken hadden moeten worden, dan draagt de visitatiecommissie daar geen verantwoordelijkheid voor.

De visitatiecommissie draagt de verantwoordelijkheid voor de visitatie conform het bepaalde in de Pensioenwet, onverlet de eigen bestuurlijke en toezichthoudende verantwoordelijkheden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan, de controlerend accountant, de certificerend actuaris en de toezichthouders.

Hieronder vindt u de belangrijkste waarnemingen en aanbevelingen per thema.

Algehele conclusie

Ook dit jaar is er door het bestuur een kwaliteitsslag gemaakt. Er is een nieuwe missie visie en strategie vastgesteld, er is verder gewerkt aan het risicomanagement, met name op het gebied op ICT, en de communicatie is verder ingericht.

Het vertrouwen in de sponsor is onverminderd groot mede door de bijstorting van meer dan €37 miljoen. Niets wijst er op, volgens het bestuur, dat de sponsor een intentie heeft zijn verplichting tot bijstorten in de toekomst niet meer gestand te doen.

Het bestuur werkt sterk aan de eigen deskundigheid en het verantwoordingsorgaan wordt hier in mee genomen. Ook het verantwoordingsorgaan pakt zijn verantwoordelijkheid goed op. De visitatiecommissie ziet hierbij een opgaande lijn.

De Pensioenwet maakt verschillende vormen van intern toezicht mogelijk. De visitatiecommissie acht het een good practice om periodiek te evalueren of de gekozen vorm van intern toezicht de meest geëigende is voor dit fonds. Een meer permanente vorm van intern toezicht in de vorm van een Raad van Toezicht of een one-tier model is een alternatief voor visitatie. In het licht van het functioneren van het bestuur en het verantwoordingsorgaan, het feit dat het fonds gesloten is voor nieuwe deelnemers en de rol van de werkgever, acht de visitatiecommissie een discussie over het toezichtsmodel nu niet opportuun.

Evaluatie en follow up aanbevelingen

Het bestuur gaat serieus om met de aanbevelingen van de visitatiecommissie. Er wordt een actielijst gemaakt. De visitatiecommissie constateert dat enkele aanbevelingen nog niet (volledig) zijn afgehandeld.

Het fonds wordt geliquideerd indien de sponsor de uitvoeringsovereenkomst opzegt. Een dergelijke liquidatie kost de nodige tijd en in tussentijd zal het bestuur een aantal maatregelen moeten nemen. Hierbij hoort in ieder geval risicoreductie, met de nodige acties om met name het renterisico te kunnen reduceren (bijv. als swaps worden ingezet, moeten er ISDA's e.d. zijn; als obligaties worden ingezet, heeft dat gevolgen voor de beleggingsmix). De Visitatiecommissie beveelt aan om een (globaal) actieplan op te stellen voor een dergelijke situatie en te beoordelen of de gewenste risicoreductie haalbaar is c.q. welke maatregelen eerder in gang gezet moeten worden.

Aanbeveling:

- Stel een actieplan op voor het geval risico's snel moeten worden gereduceerd.

Risicomanagement

Het risicomanagement heeft een verdere ontwikkeling doorgemaakt. De rapportages zien er goed uit en leiden tot meer inzicht en daarmee wordt risicomanagement meer doorleefd.

Aanbevelingen:

- Expliciteer bij besluitvorming de risico-overwegingen.
- Laat bij besluitvorming de risicomanager een onafhankelijke opinie schrijven over de voorgestelde risico's. Daarmee is de 2e lijn beter ingevuld. Overweeg de 1e lijn (in het zogenoemde Three Lines of Defense model) te beleggen bij het Dagelijks Bestuur i.p.v. thans het voltallige bestuur.

Governance van het fonds en de samenwerking tussen de verschillende organen, evenwichtige belangenafweging

Het bestuur is op sterkte. Er is met DNB gediscussieerd over de invulling van de beleggingscommissie; die functioneert inmiddels. Er wordt pragmatisch in goed onderling overleg gewerkt. De inzet van het VO wordt gewaardeerd en het VO treedt steeds meer op als sparringpartner.

Aanbevelingen:

- Herijk de naleving van de Code Pensioenfondsen en maak hier een apart document van.
- In de gebruikte voorlegger helpt het, naast de risicoparagraaf, een hoofdstuk evenwichtige belangenafweging toe te voegen.
- Stel parameters vast om als ijkpunt te dienen als signaalfunctie voor discussie binnen het bestuur over de toekomst van het pensioenfonds.

Beleggingsbeleid

Het beleggingsbeleid is goed onderbouwd via een ALM-studie. Het curverisico verdient additionele aandacht net als de countervailing power vanuit het gehele bestuur. En hoewel het beleid goed is onderbouwd, staat het op sommige vlakken op gespannen voet met uitingen in andere beleidsdocumenten.

Aanbevelingen:

- Een wisselend toehoorder vanuit het bestuur bij de beleggingsvergaderingen helpt de discussie in het bestuur over de beleggingen. Daarnaast vergroot het de deskundigheid in het bestuur.
- Pak de aanbevelingen uit 2016 op in de nieuwe beleggingscommissie.
- Leg het beleid inzake curverisico vast.
- Leg de verschillende beleidsdocumenten naast elkaar en zorg voor consistentie in het beschrijven van de beoogde risicohouding en de praktijk.
- Als de beleggingscategorieën getoetst worden is het goed ook de beleggingsovertuigingen (inclusief ESG-ambitie) mee te laten wegen.

Uitbestedingsbeleid

De pensioenadministratie is uitbesteed aan Conduent, er wordt jaarlijks geëvalueerd. Dit geldt ook voor de overige partijen waaraan is uitbesteed (Willis Towers Watson, vermogensbeheerders).

Conduent blijft kwetsbaar als uitvoerder. Tot op heden is Conduent in staat te voldoen aan de SLA. Wel zijn er in 2017 meerdere uitvoeringsfouten geconstateerd bij Conduent, dat heeft geleid tot een verbeterplan. Het bestuur blijft wel dicht op de uitvoering zitten.

Aanbevelingen:

- Check jaarlijks de (financiële) positie van Conduent in de markt.
- Maak (jaarlijks) een overzicht van mogelijke andere uitvoerders, als back up voor Conduent.

Communicatie

Er wordt meer dan voldoende aandacht gegeven aan communicatie.

Er is een communicatiebeleidsplan opgesteld met daaruit afgeleid een jaarplan. Tevens is er een informatieve website en worden e-nieuwsbrieven uitgebracht. Het jaarbericht is toegankelijk qua informatie. Er wordt aandacht gegeven aan de bijna gepensioneerden door hun te wijzen op hun persoonlijke financiële situatie.

Aanbeveling:

- Probeer bij een meting van de kwaliteit van de communicatie ook een doelstelling te formuleren. Dit helpt om de kwaliteit te verbeteren.

De visitatiecommissie dankt het bestuur en het verantwoordingsorgaan van het pensioenfonds voor de positieve en open medewerking.

De visitatiecommissie

Sluiskil

April 2018

Erik Klijn (voorzitter)

Erwin Capitain

Gerard van de Kuilen

Reactie van het bestuur op het verslag van de visitatiecommissie

Het bestuur dankt de leden van de visitatiecommissie voor haar professionele inzet in een positieve sfeer. Het bestuur is blij te horen dat de visitatiecommissie opmerkt dat er een kwaliteitsslag is gemaakt met name in risicomanagement en communicatie.

Het bestuur is in de loop van 2018 reeds begonnen met een aanpak van diverse genoemde opmerkingen. Voor de overige opmerkingen zal het bestuur een plan van aanpak opmaken om hier invulling aan te geven.

Bijlage 2: Compliance officer

Verslag van de compliance officer

Onder compliance wordt het geheel van maatregelen verstaan dat zich richt op de implementatie, handhaving en naleving van externe wet- en regelgeving, alsmede op interne procedures en gedragsregels om te voorkomen dat de reputatie en de integriteit van het fonds wordt aangetast. Het fonds heeft een gedragscode die wordt nageleefd door de leden van het bestuur, het verantwoordingsorgaan en andere aan het fonds verbonden personen. Doel van deze gedragscode is het stellen van regels en richtlijnen teneinde belangenconflicten (of schijn daarvan) tussen het fonds en de verbonden personen te voorkomen.

Op grond van de Pensioenwet en de Wet op het financieel toezicht dient het fonds een beheerste en integere bedrijfsvoering te waarborgen en een compliance officer aan te wijzen. De compliance officer is belast met het toezicht op de naleving van deze wetten als ook de interne procedures en gedragsregels zoals de gedragscode van het fonds. De compliance officer is mr. Paul de Koning van TriVu.

De compliance officer heeft op 7 mei 2018 over de compliance-werkzaamheden gerapporteerd en toegelicht.

In de compliance-rapportage over 2017 is aangegeven, dat:

- de gedragscode is nageleefd;
- diverse documenten (check code pensioenfonds, klachten- en geschillenreglement, gedragscode en de governance nota) zijn gecontroleerd en akkoord bevonden;
- In het kader van een aantal compliance-regeling geen meldingen zijn ontvangen dan wel handelingen zijn verricht die in strijd zijn met de naleving van het compliance-beleid;
- De aanbevelingen uit de rapportage 2016 opvolging hebben gehad;
- De sanctiewetgeving is nageleefd;
- Externe dienstverleners een gedragscode hanteren dat minimaal gelijkwaardig is aan het fonds.

De compliance officer heeft vier verbeterpunten voorgesteld die in de hiervoor bedoelde bestuursvergadering zijn besproken.

Reactie van het bestuur op het verslag van de compliance officer

Het bestuur dankt de compliance officer voor zijn inzet.

Aangezien er in de loop van 2017 een nieuwe compliance officer is aangesteld, meent het bestuur dat er nog ruimte is om de samenwerking te intensiveren. Het bestuur meent dat het tussentijds overleg waarbij onze aanpak wordt toegelicht een open en positieve sfeer creëert.

Het bestuur zal de aanbevelingen weer opnemen in een plan van aanpak.